

ପ୍ରହ୍ଲାଦ ।

ରଘୁସାହେବ
ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ଏମ୍. ଏ., ବି. ଇଡି.ଜ
କର୍ତ୍ତୃକ ଲିଖିତ ଓ
ପ୍ରକାଶିତ

କଟକ ମୁଦ୍ରଣ

PRALHAD

BY

Krishnachandra Sen Gupta, M A. B. Ed

Printed by

SRI LAKSHMIDHAR GARABARU

SRI RADHARAMAN PRESS

CUTTACK

1946

ମୂଲ୍ୟ ଟ ୦ ୧ ମାତ୍ର

ସୂଚୀପତ୍ର

ଅଧ୍ୟାୟ	ବିଷୟ	ପୃଷ୍ଠା
ପ୍ରଥମ	ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳର ପରଚୟ	୧
ଦ୍ୱିତୀୟ	ପିତାଙ୍କର ପାଠ ପଢ଼ା, କୋଥ ଏବଂ ପୁତ୍ର-ବିନାଶ ତେଣୁ	୪
ତୃତୀୟ	ଲକ୍ଷ୍ମିନା ଭୋଗ	୯
ଚତୁର୍ଥ	ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳ ଗୁରୁ ଗୃହରେ ବାସ ଓ ଦାନବହୁମାରମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ	୧୫
ପଞ୍ଚମ	ବିଷପ୍ରୟୋଗ	୨୧
ଷଷ୍ଠ	ପୁରୋହିତମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳ ଉପଦେଶ	୨୪
ସପ୍ତମ	ଅଭିଶ୍ଵରଦ୍ୱିୟା ଓ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ଜୀବନରକ୍ଷା	୨୭
ଅଷ୍ଟମ	ପିତା ପୁତ୍ର ସମ୍ବାଦ—ସର୍ବବିଜୟୀ କିଏ ?	୩୧
ନବମ	ପ୍ରାସାଦରୁ ନିଷେଷ	୩୩
ଦଶମ	ଶମ୍ଭୁରର ମାୟାବଳ ପ୍ରୟୋଗ	୩୫
ଏକାଦଶ	ଗୁରୁ ଗୃହରେ ନୀତିଶିକ୍ଷା— ପ୍ରକୃତ ଭାଗ୍ୟବାନ କିଏ ?	୩୭
ଦ୍ୱାଦଶ	ନାଗପାଶ ବଳନ ଓ ସମୁଦ୍ରରେ ନିଷେଷ	୪୧
ତ୍ରୟୋଦଶ	ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳର ବିଷ୍ଣୁସ୍ତବ	୪୪
ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ	ହୃଦୟବର୍ଣ୍ଣନା	୪୮
ପଞ୍ଚଦଶ	ନୃସିଂହଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିବା ପରେ ବର ପ୍ରାର୍ଥନା ଓ ବରଲାଭ, ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳ ପ୍ରତି	୫୩
ଷୋଡ଼ଶ	ଶେଷ କଥା	୫୮

ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ।

ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ

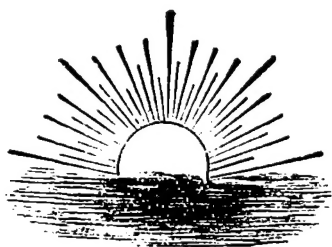
ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ପରିଚୟ

ଅତି ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ନାମ ଘରେ ଘରେ ଶୁଣାଯାଏ । ସେ କେବେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, କେବେ ଇନ୍ଦ୍ରଧାମ ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ, ଏ ସମସ୍ତ କଥା ପଚାରୁଛି କିଏ ? ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ତ୍ୟାଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ ଭାରତର ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପଦ ଏବଂ ଅଦର୍ଶ । ସେଥିପାଇଁ ଜନ୍ମ ବା ମୃତ୍ୟୁର ତାରିଖ ଘେନି ଭାରତ କେବେହେଁ ବ୍ୟସ୍ତ ନୁହେଁ । ଭାରତ ଚିରକାଳ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ଏବଂ ସାଗ୍ରହତ୍ବଣରେ ଅଭ୍ୟସ୍ତ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଧର୍ମ ସକାଶେ ଜୀବନକୁ ହଜି କରି ଅପଣାଗ ମନ୍ଦିର ଦେଖାଇ ଯାଇଅଛନ୍ତି । ଭାରତ ପକ୍ଷରେ ଏଭଳି ଯଥେଷ୍ଟ । ଭାରତ ଦିନେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ ନାମ ଭୁଲିଗଲେ ଭୁଲି ଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଯେଉଁ ଅମାନ୍ତ୍ରସିକ ତ୍ୟାଗର ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଅଦର୍ଶ ରଖି ଯାଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ଭାରତ କେବେହେଁ ବିସ୍ମୃତ ହେବ ନାହିଁ ।

ଯାହାହେଉ, ଦୁଇ ଏକ କଥାରେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ହେବ । ପୁରାତାଳରେ ଦିଢ଼ର ପୁଅ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବରଲାଭରେ ଗର୍ବିତ ହୋଇ ସିଲେକ ବଶୀଭୂତ କଲେ ।

ସେହି ଦୈତ୍ୟରାଜ ଦେବରାଜ ଇନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପଦରୁଦ କରି ନିଜେ ଇନ୍ଦ୍ରକୁ
 କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାଲେ ଏବଂ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ବାୟୁ, ଅଗ୍ନି, ବରୁଣ ଏମାନଙ୍କର
 ଅଧିକାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ଧନାଧିପତି ବୃକ୍ଷେ ଓ ସମସ୍ତ ତଡ଼ିଦେଇ
 ଆସେ ସେମାନଙ୍କ ପଦରେ ନିୟନ୍ତ୍ର ହେଲେ ଏବଂ ଆସେ ସମୁଦାୟ ଯଜ୍ଞ-
 ଶକ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାଲେ । ଦେବତାମାନେ ତାହାଙ୍କ ଉତ୍ସରେ
 ଶକ୍ତି ହୋଇ ସୁରଲୋକ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ମନୁଷ୍ୟରୂପରେ ଭୂତଳରେ
 ବିଚରଣ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାଲେ । ସେ ସମଗ୍ର ହିତ୍ୱବନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରାସ୍ତ
 କଲେ । ହିତ୍ୱେଦ୍ୟର ଏକାଧିପତି ପାଇ ଏବଂ ଗର୍ବପୂର୍ଣ୍ଣମନରେ
 ଗର୍ଜିତମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପୂଜିତ ହୋଇ ସେ ରମଣୀୟ ବିଷୟ ଭୋଗ
 କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାଲେ । କେହି ତାହାଙ୍କୁ ମନୋହର ମାଲିକ୍ତାବା ବିଭୂଷିତ
 କରୁଅଛି, କେହି ତାହାଙ୍କର ଶ୍ରୀଅଙ୍ଗରେ ଚନ୍ଦନ ଲେପନ କରୁଅଛି ଏବଂ
 କେତେବେଳେ ଆବା ଅସ୍ତ୍ରାସନେ ତାହାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ମଧୁର ନୃତ୍ୟ
 କରି ତାହାଙ୍କର ମନୋହରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅସାଧାରଣ ପ୍ରଭାବଶାଳୀ
 ହରଣ୍ୟବଶିଷ୍ଠ ପାନାସକ୍ତ ହେବାବେଳେ ସିଦ୍ଧ, ଗର୍ଜିତ ଓ ପଲଗମାନେ
 ତାହାଙ୍କର ଉପାସନା କରିଥାନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ସିଦ୍ଧମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ
 କେହି ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଶୁଦ୍ଧମଧୁର ସଙ୍ଗୀତ ଗାନ କରୁଥାନ୍ତି,
 କେହି ସୁନ୍ଦର ବାଦ୍ୟ ବଜାଉଥାନ୍ତି ଏବଂ କେହି କେହି ତାହାଙ୍କର
 ଜୟଜୟକାର କରି ଦୈତ୍ୟପୁତ୍ର ମୁଣ୍ଡରିତ କରୁଥାନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ
 ସେହି ଦୈତ୍ୟରାଜ ଅବ୍ରମୟ ଓ ସ୍ଫୁଟିତମୟ ପ୍ରାସାଦରେ ଅବସ୍ଥିତକରି
 ସୁରପାନରେ ତଳତଳ, ତେତେବେଳେ ଅସ୍ତ୍ରାସନେ ତାହାଙ୍କ
 ନିକଟରେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତାଦିରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଉଥାନ୍ତି । ଏକ କଥାରେ
 କହିବାକୁ ଗଲେ ମନୁଷ୍ୟ ଯାହା କଲ୍ଲନା ସୁଦ୍ଧା କରି ପାରେ ନାହିଁ,
 ହରଣ୍ୟବଶିଷ୍ଠ ସେ ସମସ୍ତ ଭୋଗ କରି ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଏକତ୍ର
 ରାଜତନ୍ତ୍ରରୂପେ ବିଦ୍ୟମାନ ହେଲେ ।

ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ବର ପାଇ ଧରାକୁ ସବୁ ପରି ମନେ କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅତ୍ୟାଚାରୀ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେ ଦେବତା, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଭଗବାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ବେଷ କଲେ । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜୟ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ରି ନିଜକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜର ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଜୟ କରି ନ ଥିଲେ । ତାହାଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାର ବହୁକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟ କରି ଅବଶେଷରେ ଦେବତାମାନେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ନିଜ ନିଜର ଦୁଃଖ ନିବେଦନ କଲେ । ତାହାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ କଥା ଅଗରୁ ଜଣା । ସେ ଦୈତ୍ୟ-ରାଜାଙ୍କର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ପୀଡ଼ିତ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱାସ ଦେଇ କହିଲେ, “ଯଦବା ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ବର ପାଇ ଏପରି ତେଜସ୍ୱୀ ହୋଇଅଛି, ତଥାପି ଦୁରାତ୍ମା ଯେତେବେଳେ ନିଜର ପୁତ୍ର ପରମଭକ୍ତ ମହାତ୍ମା ପ୍ରଜାଦିଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଷ୍ଠୁର ଆଚରଣ କରିବ, ସେତେବେଳେ ମୁଁ ନିଷ୍ଠୁର ତାହାକୁ ବନାଶ କରିବି ।” ଅମ୍ବୁମାନଙ୍କର ପ୍ରଜାଦି ଏହି ଦୈତ୍ୟରାଜା ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ପୁତ୍ର ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ପିତାଙ୍କର ପାଠ ପଢ଼ା, ହୋଧ ଏବଂ ପୁତ୍ର ବିନାଶ ଚେଷ୍ଟା

ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କର ବୟସ ପ୍ରାୟ ୪୫ ବର୍ଷ, ହରଣ୍ୟକଶିପୁ ପୁତ୍ରର ଅଧ୍ୟାପନାର୍ଥ ଗୁରୁ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ ଏବଂ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଗୁରୁଗୃହରେ ରହି ପାଠାଭ୍ୟାସ କରିବ, ପିତା ମାତା ଉଭୟେ ଏ କଥା ସ୍ଥିର କଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଶୈଶବକାଳରେ ଗୁରୁଗୃହରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ବାଳକମାନଙ୍କର ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲେ । ଏକଦା ଦୈତ୍ୟରାଜ ସୁରାପାନରେ ଅସକ୍ତ; ଏମନ୍ତ ସମୟରେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଗୁରୁଙ୍କ ସହିତ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ । ସେ ପିତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ମାନଙ୍କେ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ କଲେ, ପିତା ତାହାଙ୍କୁ ଭୂମିରୁ ଉଠାଇ ନେଇ କହିଲେ, “ବସ ! ଗୁରୁଗୃହରେ ଏତେ ପରଶ୍ରମ କରି ଯାହା ଶିକ୍ଷା କରିଅଛ, ତାହାର ସାରକଥା କହ ।” ପ୍ରଜ୍ଞାଦ କହିଲେ, “ପିତା, ମୁଁ ଅଧ୍ୟୟନ ବନ୍ଦ ଯେଉଁ ସାର ଲଭି କରିଅଛି ତାହା ମୋର ହୃଦୟ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତିମାନ । ଅଗଣକ ଅସ୍ତ୍ରକ୍ରମାରେ ମୁଁ ସେହି ସାର କଥା କହିବି, ଶୁଣିବା ହେଉନୁ ।” ଏହା କହି ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଗମ୍ଭୀର ଭାବ ଧାରଣ କରି ଧୀରଭାବରେ କହିଲେ, “ଯାହାଙ୍କର ଅଦ, ମଧ୍ୟ ବା ଅନ୍ତ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ଅସମ୍ଭବ, ଯାହାଙ୍କର ଜନ୍ମ ନାହିଁ, ବୃଦ୍ଧି ନାହିଁ, କ୍ଷୟ ନାହିଁ ଏବଂ ବିନାଶ ନାହିଁ, ଯେ ସମସ୍ତ କାରଣର କାରଣ, ମୁଁ ସେହି ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରୁଅଛି ।”

ବାଳକ ମୁହଁରୁ ଧର୍ମକଥା ଶୁଣିଲେ ବେଗସ୍ଵାସକ୍ତ ପିତାମାତାଙ୍କର ମନ ଯେପରି ହୃଦୟ ହରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କର ତାହାର ହେଲା । ସେ ପୁତ୍ର

ମୁଖରୁ ଭଗବତ୍ ସ୍ମୃତି ଶ୍ରବଣ କରି କୋଥରେ ଅଧୀର ହେଲେ । ତାହାଙ୍କର ଓଷ୍ଠ କମ୍ପିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟି ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ଭାବିଲେ ଏହି ଦୋଷ ଏ ସମ୍ବୋଗଣ ବାଳକର ଦ୍ରୁତେ; ଯାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ଏ ବାଳକ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁଥିଲା, ସେ ଏଥି ନିମିତ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୋଷୀ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳର ଶିକ୍ଷାଗୁରୁ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥାଆନ୍ତି; ସୁତରାଂ ତାହାଙ୍କ ଉପରେ କଟାକ୍ଷ ପଡ଼ିଗଲା । ହରିଣ୍ୟକଶିପୁ କୋଥରେ ଜର୍ଜର ହୋଇ ଗୁରୁମହାଶୟଙ୍କୁ ସନ୍ତୋଧନପୂର୍ବକ ଢଳ୍‌କି ଗର୍ଜନ କରି କହୁବାକୁ ଲାଗିଲେ, “ରେ ବ୍ରାହ୍ମଣାଧମ ! ରେ ଦୁର୍ମତେ ! ଏ ତୋର କିଭଳି ଶାନ୍ତି ? ତୁ ମୋତେ ଅବଜ୍ଞ କରି ମୋର ଶିଶୁସନ୍ତାନକୁ ବିପକ୍ଷର ସ୍ତବରୂପ ଅସାରଶିକ୍ଷା ପ୍ରଦାନ କରଅଛ । ତୋର ଏତେ ବଳ ଅସ୍ଫୁର୍ଜୀ ।” ଗୁରୁ ମହାଶୟ ଧୀର ସ୍ଵର ହୋଇ ଉତ୍ତର ଦେଲେ, “ଦୈତ୍ୟଶକ୍ତ, ମୋ ଉପରେ କୋପ କରନ୍ତେ ନାହିଁ । ଅପଣଙ୍କର ପୁତ୍ର ଯେପରି କହୁଅଛ, ତାହାକୁ ମୁଁ ସେହିପରି ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ନାହିଁ । ସେ ନିଜ ମନରୁ ବାହାର କରି ଏ ସମସ୍ତ କଥା କହୁଅଛ । ଏଥିରେ ମୋର କି ଦୋଷ ?”

ହରିଣ୍ୟକଶିପୁ ଟିକିଏ ସ୍ଥିର ହୋଇ କହିଲେ, “ବସ୍ତୁ ! ପ୍ରଜ୍ଞାତ, ତୁମ୍ଭର ଗୁରୁ ମହାଶୟ କହୁଅଛନ୍ତି ଯେ ସେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏପରି ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ତେବେ କିଏ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଏପରି ଶିକ୍ଷା ଦେଲା କହ ?” ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳ ପିତାଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନ ଶୁଣି ଆତନ୍ୟିତ ହେଲେ । ଶିକ୍ଷା ଯେ ଭଗବାନ ବଂଶୀତ ଅନ୍ୟ କେହି ଦିଅନ୍ତି, ଶୁଦ୍ଧଚିତ୍ତ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳର ଆଦୌ ତାହା ଧାରଣା ନାହିଁ । ସେ ସେଥିପାଇଁ ସରଳପ୍ରାଣରେ ଉତ୍ତର କଲେ, “ପିତୃ, ଯେ ନିଖିଳ ଜଗତକୁ ଜ୍ଞାନଦାନ କରନ୍ତି, ସେହି ଭଗବାନ ବସ୍ତୁ ହୃଦୟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେହି ଯତ୍ନମାତ୍ରେକ ବଂଶୀତ ଆଉ କିଏ ଜ୍ଞାନଦାନ କରିପାରେ ?” ଏହା ଶୁଣି ହରିଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କର କୋଥାଗ୍ନି ପ୍ରସାପ୍ତ ହୋଇ

ଉଠିଲା । ସେ ଅଗ୍ନିଶମୀ ହୋଇ ବହଲେ, “ରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷେ, ମୁଁ ଜଗତର ଈଶ୍ଵର । ତୁ ମୋ ସମ୍ମୁଖରେ ପୁନଃ ପୁନଃ ନିଃଶଙ୍କତିତ୍ଵରେ ଯାହାର ନାମ ଗାନ କରୁଅଛୁ, ସେ ବିଷ୍ଣୁ କିଏ ?”

ପିତାଙ୍କର ଏହିଭଳି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ଯେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦାତାଙ୍କର ହୃଦୟ-ସମୁଦ୍ରର ମନ୍ଥନଦଣ୍ଡସ୍ଵରୂପ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲା, ତାହା କହବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ସେହି ସମୁଦ୍ର ମନ୍ଥନରୁ ପ୍ରଜ୍ଞାଦାତାଙ୍କର ଉଦ୍ଭବସ୍ଵରୂପ ଯେଉଁ ଅମୃତ-ନିର୍ଗତ ହେଉଥିଲା, ତାହା ପାନକରି ଜୀବ ଅମର ହୁଏ ସିନା । “ବିଷ୍ଣୁ କିଏ ?” ପିତାଙ୍କର ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ବାରମ୍ବାର ଶୁଣି ବାଳକ ପ୍ରଜ୍ଞାଦାତା କହିଲେ—

“ନ କେବଳଂ ତାତ ସମ ପ୍ରଜାନାଂ

ସ ବ୍ରହ୍ମରୂପୋ ଭୂବତଶ୍ଚ ବିଷ୍ଣୁଃ

ଧାତା ବିଧାତା ପରମେଶ୍ଵରଶ୍ଚ

ପ୍ରସୀଦ, କୋପଂ କୁରୁଷେ କିମର୍ଥମ୍ ?”

ଅର୍ଥାତ୍, “ପିତା, ସେହି ବ୍ରହ୍ମରୂପ ବିଷ୍ଣୁ ଯେ କେବଳ ମୋର ପରମେଶ୍ଵର ତାହା ନୁହେଁ, ସେ ସମୁଦାୟ ଜୀବଜଗତର; ଏପରି କି ଆପଣଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଧାତା, ବିଧାତା, ପରମେଶ୍ଵର । ଅତଏବ ପିତା, କି ନିମିତ୍ତ ଅନ୍ୟାୟ କୋପ କରୁଅଛନ୍ତି ? ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉନ୍ତୁ ।”

ହୃଦୟାବଳୀପୁ ଛେତ ମୁହଁରୁ ବଳି କଥା ଶୁଣି ସାଗରେ ଅଧୀର ହୋଇ ଲହଲେ, ବୋଧ ହୁଏ କୌଣସି ପାପ-ପୁରୁଷ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛୁ । କାରଣ ଏହି ଦୁଷ୍ଟାସ୍ତ୍ରା ତାହା ନ ହେଲେ ଏପରି ଅସାଧୁ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରନ୍ତା କାହିଁକି ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କର ଚକ୍ରରେ ଶେଷ୍ଠ ଏବଂ ବୈଷ୍ଣବ କଥା ସମସ୍ତ ହେୟ । ସେ ମନେ କରୁଅଛନ୍ତି ଯେ ବିଷ୍ଣୁ କେବଳ ପ୍ରଜ୍ଞାଦାତା ଏବଂ ପ୍ରଜ୍ଞାଦାତା ପରି କେତେକ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ

ମାନବର ପୂଜ୍ୟ । କିନ୍ତୁ ବୁଲପାବନ ପୁଣି ଫୁଲ୍ଲଦ ଅତି ସ୍ଵନ୍ଦର କଥାରେ ତାହାଙ୍କର ଚୈତନ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ ନିମିତ୍ତ ଚେଷ୍ଟା କରି କହୁଅଛନ୍ତି—

“ନ କେବଳ ମଦହୁଦୟଂ ସ ବସ୍ତୁଃ—

ଅନ୍ୟ ଲୋକାନ୍ ସକଳାନ୍ ଅବସ୍ଥିତଃ ।

ସ ମାଂ ହୃଦାଂଶୁ ପିତଃ । ସମସ୍ତାନ୍

ସମସ୍ତ ଚେଷ୍ଟାସୁ ଯୁନକ୍ତି ସର୍ବଗଃ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ “ପିତଃ, ସେହି ବସ୍ତୁ ଯେ କେବଳ ମୋର ହୃଦୟରେ ବସି କରୁଅଛନ୍ତି, ତାହା ହୃଦେ; କାରଣ ସେ ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କଠାରେ ଅଧିଷ୍ଠାନ କରିଥାନ୍ତି । ସେ ସବୁଠାରୁ ଯାନ୍ତି । ସେ ଅପଣଙ୍କୁ, ମୋତେ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କରିଅଛନ୍ତି ।” ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ ମତରେ ଏ ଜଗତରେ ସମସ୍ତେ ବସ୍ତୁକୁ ଧାରୀ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ । ଯେ ଏ କଥା ବୁଝିପାରେ ସେ ଅପଣାକୁ ବୈଷ୍ଣବ ବା ଭକ୍ତବୋଲି ଧନ୍ୟ ମନେ କରେ; ଯେ ତାହା ନ ବୁଝିପାରେ ସେ ଅନ୍ଧକାର ଗୃହରେ ଅନ୍ଧାଳ ହେଉଥାଏ; କିନ୍ତୁ ଦିନେ ନା ଦିନେ ଯେ ସମସ୍ତେ ଏହି ତତ୍ତ୍ଵର ସମ୍ବନ୍ଧ ପାଇ ପାରନ୍ତେ ଏ ବିଷୟରେ ସନ୍ଦେହ କଅଣ ? ଯେତେବେଳେ ଫୁଲ୍ଲଦ କହି ବସିଲେଣି, “କେବଳ ମୁଁ ବୈଷ୍ଣବ ବା ବସ୍ତୁ-ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହୃଦେ; ଅପଣ ମଧ୍ୟ ସେହିଭାବେ,” ସେତେବେଳେ ହରଣୀକଣ୍ଠିସୁ ନରୁତ୍ତର । ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ଯୁଦ୍ଧରେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ ଯେପରି କୋଧର ଅଗ୍ନିସ୍ଵ ନିଏ, ଫୁଲ୍ଲଦଙ୍କର ପିତା ମଧ୍ୟ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ବିଷମ କୋଧର ବଶୀଭୂତ ହେଲେ ଏବଂ ପ୍ରହରୀ-ମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, “ଏହି ଦୁଷ୍ଟ ଦୁର୍ବସ୍ତ୍ରାକୁ ମୋ ଆଗରୁ ଘେନିଯାଅ । ଏହାକୁ ପୁଣି ସୁରୁ ଗୃହରେ ଖଣି ଉତ୍ତମରୂପେ ଶାସନ କର । ବୋଧହୁଏ କୌଣସି ଦୁଷ୍ଟମତ ଏହାକୁ ବୁଝି ଦେଇଅଛି ଏବଂ ତାହାର ଫଳରେ ଏ ନିବୋଧ ବାଳକ ମୋର ଶତ୍ରୁପକ୍ଷର ସ୍ତୁତିପାଠ ଏବଂ କୃପଥର ପ୍ରଶଂସା କରୁଅଛି ।” ଦୈତ୍ୟରାଜ ଏହି କଥା କହିବା ମାତ୍ରେ

ଦୈତ୍ୟମାନେ ଦ୍ରୁପଦଙ୍କୁ ସ୍ବର୍ଗଦ୍ବରେ ଛାଡ଼ି ଅସିଲେ । ଦ୍ରୁପଦ ଗୁରୁ ଶ୍ରୀଶୁକାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନିୟୁକ୍ତ ଥାଇ ନିରାଶ୍ରୟ ବନ୍ଦ୍ୟାଶିଷ୍ୟା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଣେ ଗୁରୁମହାଶୟ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କ ସନ୍ତୋଷବିଧାନାର୍ଥ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଯେପରି ବୃଷ୍ଟି ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀର ନାମ ଭୁଜପାତ୍ର, ସେଥିପାଇଁ ମୟୂରୋଦଧି ତେଣୁ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ହାୟ ! ପିତା ମାତା ଗୁରୁଜନ ସିନା ବାହାଟାକୁ ଅଦଳ ବଦଳ କରି ପାରନ୍ତି; ଭିତରଟାକୁ ବଦଳାଇବାର ସାଧ୍ୟ ବା ଅଧିକାର କାହାର ? ଅନ୍ତରର କଥା ଯେ ଜାଣେ, ସେହି ସିନା ଅନ୍ତରଟାକୁ ବଦଳାଇ ପାରେ । ଅନ୍ତର୍ଜ୍ୟାମୀ ହରିଙ୍କ ବୃଥା ନ ହେଲେ ଏ ଦୁର୍ଗୁଣପୋଷ୍ୟ ବାଳକ କିପରି ତାଙ୍କର ଗୁଣଗାନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତା ? ସିଦ୍ଧାଗୁରୁ ଦ୍ରୁପଦଙ୍କର ମନ ପରିବର୍ତ୍ତିତ କରିବାପାଇଁ କେତେ ତେଣୁ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଦ୍ରୁପଦ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ଯେତେବେଳେ ଓ ଈ ସାର ‘କ’ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କର ଗଣ୍ଡଦ୍ବୟ ଅଶ୍ରୁସିକ୍ତ ହୋଇଯାଏ; ‘କ’ ରୁ ‘ଖ’ ମର୍ଦ୍ଦିକ୍ତ ସିବା ଦୁଷ୍ଟର ହୋଇ ପଡ଼େ । ବାଳକ ‘କ’ ଉଚ୍ଚ ରଖି କରିବାବେଳେ ବା ‘କ’ ଅକ୍ଷର ଦେଖିବା ବେଳେ ‘ବୃଷ୍ଟ’ ମନେ ପଡ଼ିଯାନ୍ତି ଏବଂ ସେ ତେତେବେଳେ ଉଚ୍ଚ ରୋଦନ କରେ । ଏ ପ୍ରେମର ବାକ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ ହୃଦୟରେ ରୋପଣ କଲ କିଏ ?

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ

ଏହିରୂପେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଗୁରୁଗୃହରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦୈତ୍ୟରାଜ ଭରୁଥାନ୍ତି, ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଏହିଥର କଠୋର ଶାସନରେ ରହି ବସ୍ତ୍ର ଭକ୍ତି ଓ ବସ୍ତ୍ର ନାମ ପାଶୋର ପିନ୍ଧି । କିନ୍ତୁକାଳ ଅଗତ ହେବା ପରେ ଦିନେ ଦୈତ୍ୟରାଜ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ଗୁରୁଗୃହରୁ ଡକାଇ ପଠାଇଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ । ପିତା ପୁତ୍ରର ବିଦ୍ୟା ପରୀକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ପୁତ୍ରକୁ କହିଲେ, “ଗୋଟିଏ କବିତା ମନରୁ କହ ।” ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ତତ୍ତ୍ଵଶାତ୍ କହିଲେ—

“ଯତଃ ପ୍ରଧାନସ୍ମିନ୍ନୈ ଯତଶ୍ଚୈତତ୍ ଚରଚରମ୍

କାରଣଂ ସକଳସ୍ୟାସ୍ୟ ସ ନୋ ବିଷ୍ଣୁଃ ପ୍ରସୀଦତୁ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ “ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରକୃତିସ୍ତତ୍ତ୍ଵ ଓ ଏହି ଚରଚର ଜଗତ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଅଛି, ସେ ଅଖିଳ ପଦାର୍ଥର କାରଣସ୍ୱରୂପ, ସେହି ବିଷ୍ଣୁ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉନୁ ।” ସୁନବାର ସେହି ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ତୁତି ଶ୍ରବଣମାତ୍ରେ ହରଣ୍ୟକର୍ଣ୍ଣସୁନ୍ଦର ମନ ଅସ୍ଥିର ହେଲା । ସେ ରାସଶରୀରରେ କୋଥାକ ହୋଇ କହିଲେ, “ଏହି ଦୁର୍ବସ୍ତ୍ରାକୁ ବଧ କର । ଏହାର ଜୀବନ ବିଫଳ । ଏ ସ୍ୱପ୍ନର ଅମଙ୍ଗଳ କାଷ୍ଠା କରୁଅଛ । ସ୍ମୃତବଂ ଏ ଗୋଟାଏ ଦୁର୍ଲଭାର ।”

ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କର ଆଦେଶ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ଶତ ଶତ ଦୈତ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିବାପାଇଁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ।

ଦୈତ୍ୟମାନେ ଫୁଲଦଳକୁ ଶୁଭୁଷ୍ଟରେ ଛଡ଼ି ଅସିଲେ । ଫୁଲଦଳ ଶୁଭୁ
 ଶୁଭୁଷ୍ଟରେ ନିୟନ୍ତ୍ର ଥାଇ ନିରନ୍ତର ବିଦ୍ୟାସିଧା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।
 ଏଣେ ମୁରୁମହାଶୟ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କ ସନ୍ତୋଷବଧାନାର୍ଥ ପଞ୍ଜାବ ଯେପରି
 ବୃଷ୍ଟି ବୃଷ୍ଟିର ନାମ ଭୁଲିଯାନ୍ତି, ସେଥିପାଇଁ ମୟୂରୋଦ୍ଧୃତି ତେଣୁ
 କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ହାୟ । ପିତା ମାତା ଗୁରୁଜନ ସିନା
 ବାହାଝାକୁ ଅଦଳ ବଦଳ କରି ପାରନ୍ତି; ଭିତରଝାକୁ ବଦଳାଇବାର
 ସାଧ୍ୟ ବା ଅଧିକାର କାହାର ? ଅନ୍ତରର କଥା ଯେ ଜାଣେ, ସେହି ସିନା
 ଅନ୍ତରଝାକୁ ବଦଳାଇ ପାରେ । ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ହରିଙ୍କ ଚୂପା ନ ହେଲେ ଏ
 ଦୁର୍ଗୁଣପୋଷ୍ୟ ବାଳକ କିପରି ତାଙ୍କର ଶୁଣଗାନରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତା ?
 ଶିଶୁଗୁରୁ ଫୁଲଦଳର ମନ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାପାଇଁ କେତେ କେଣ୍ଡା
 କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଫୁଲଦଳ ବର୍ଣ୍ଣମାଳା ପଢ଼ୁ ପଢ଼ୁ ଯେତେବେଳେ
 ଓ ଓ ସାର ‘କ’ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କର
 ଗଣ୍ଡଦ୍ୱୟ ଅଶ୍ରୁସିକ୍ତ ହୋଇଯାଏ; ‘କ’ ରୁ ‘ଖ’ ମର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିବା ଦୁଷ୍ଟର
 ହୋଇ ପଡ଼େ । ବାଳକ ‘କ’ ଉଚ୍ଚ ରଖି କରିବାବେଳେ ବା ‘କ’ ଅକ୍ଷର
 ଦେଖିବା ବେଳେ ‘ବୃଷ୍ଟ’ ମନେ ପଡ଼ିଯାନ୍ତି ଏବଂ ସେ ତେତେବେଳେ
 ଉଚ୍ଚ ରୋଦନ କରେ । ଏ ପ୍ରେମର ବାକ ପଞ୍ଜାବଙ୍କ ହୃଦୟରେ ରୋପଣ
 କଲ କିଏ ?

ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ

ଏହିରୂପେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଗୁରୁଗୃହରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦୈତ୍ୟରାଜ ଭରତାନ୍ତ, ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଏହିଥର କଠୋର ଶାସନରେ ରହି ବସୁ ଭକ୍ତି ଓ ବସୁ ନାମ ପାଶୋର ପିବ । କିନ୍ତୁକାଳ ଅଗତ ଦେବା ପରେ ଦିନେ ଦୈତ୍ୟରାଜ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ଗୁରୁଗୃହରୁ ଡକାଇ ପଠାଇଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ । ପିତା ପୁତ୍ରର ବିଦ୍ୟା ପରୀକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ ପୁତ୍ରକୁ କହିଲେ, “ଗୋଟିଏ କବିତା ମନରୁ କହ ।” ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ତତ୍ତ୍ଵଶାତ୍ କହିଲେ—

“ଯତଃ ପ୍ରଧାନସ୍ମରୁଷ୍ଠି ଯତଃଶ୍ଚେତତ୍ ଚରାଚରମ୍

କାରଣଂ ସକଳସ୍ୟାସ୍ୟ ସ ନୋ ବିଷ୍ଣୁଃ ପ୍ରସୀଦତୁ ।”

ଅର୍ଥାତ୍ “ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରକୃତସ୍ମରୁଷ୍ଠି ଓ ଏହି ଚରାଚର ଜଗତ ଆବରୁଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି, ସେ ଅଖିଳ ପଦାର୍ଥର କାରଣସ୍ମରୁଷ୍ଠି, ସେହି ବିଷ୍ଣୁ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉନ୍ତୁ ।” ସୁନବାର ସେହି ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ତୁତି ଶ୍ରବଣମାତ୍ରେ ହରଣ୍ୟବର୍ଣ୍ଣପୁଙ୍କର ମନ ଅସ୍ଥିର ହେଲା । ସେ ସ୍ଵପ୍ନଶ୍ରବଣରେ କୋପାଳ ହୋଇ କହିଲେ, “ଏହି ଦୁର୍ବସ୍ତ୍ରାକୁ ବଧ କର । ଏହାର ଲବନ ଚଫଳ । ଏ ସ୍ଵପ୍ନର ଅମଙ୍ଗଳ ବାସ୍ତାବ୍ୟ କରୁଅଛି । ସ୍ମୃତବଂ ଏ ଗୋଟାଏ ବୁଲାଇ ।”

ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କର ଆଦେଶ ପାଇବା ମାତ୍ରେ ଶତ ଶତ ଦୈତ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିବାପାଇଁ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ।

ବାଳକ ଶାଣିତ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଓ ଭୂମିବାୟୁ ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି
ସୁଜା ପୁର କଲେ ଯେ, ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ବିରାଜି କରୁଅଛନ୍ତି,
ଏହି ଦୈତ୍ୟଗଣ ଓ ସେମାନଙ୍କର ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ରରେ ସେହି ବସ୍ତୁ ବିରାଜି
କରୁଅଛନ୍ତି । କାରଣ ସେ ସବବ୍ୟାପୀ । ସୁତରାଂ ଏହି ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ବା
ଦୈତ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଅନିଷ୍ଟ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ଦେଖୁ
ଦେଖୁ ଶତ ଶତ ଦୈତ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ରାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ
ଅସ୍ତ୍ରାର୍ଥେ କଥା, ସେଥିରେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ଶରୀର ଯତବିଧତ ହେବା
ଭେଣିକି ଆଉ, ନୂତନ ବୋଧ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଦୈତ୍ୟମାନେ ହୃତବୁଦ୍ଧି ହୋଇ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କ ନିକଟରେ ସମସ୍ତ
କଥା ଜଣାଇଲେ । ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରଜ୍ଞାଦର ଶରୀରକୁ ଅସ୍ତ୍ରାତ କରି ପାରିଲା
ନାହିଁ—ଶୁଣି ଦୈତ୍ୟରାଜ ମଧ୍ୟ ଟିକିଏ ବିଚଳିତ ହେଲେ । ସେ ଭାବିଲେ,
ଆଉ ଟିକିଏ ବୁଝାଇ ସୁହାଇ ପିଲାଙ୍କ ମନ ଯଦି ବସ୍ତୁଙ୍କ ଆଡ଼ୁ ଫେରିଲେ ନିଆ
ଯାଇପାରେ, ତାହାହେଲେ ଅନ୍ୟ ଉପାୟର ପ୍ରୟୋଜନ ହେବ ନାହିଁ । ଅସ୍ତ୍ର
ଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ଯେଉଁଠାରେ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲାଣି, ସେଠାରେ ଯେ ଅନ୍ୟ ଉପାୟ
ଫଳବତୀ ହେବ ତାହା କିଏ କହିପାରେ ? ସୁତରାଂ ଦୈତ୍ୟରାଜ ପୁଣିର
ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ ତାହାକୁ ବହୁଲେ, “ପ୍ରଜ୍ଞାଦ, ମୋର ଶତ୍ରୁପକ୍ଷ ପ୍ରତି
ତୋର ଏତେ ପକ୍ଷପାତ ଓ ସମାଦର କାହିଁକି ? ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୋତେ
ଅବସ୍ତ୍ର କାନ କରୁଅଛି । ବସ୍ତୁ ପ୍ରଶଂସାରୁ ମାନ୍ୟ ହୁଅ । ଏପରି ସ୍ୱର୍ଗତା କରି
କାହିଁକି କଷ୍ଟ ଭୋଗ କରୁଅଛୁ ?” ବସ୍ତୁପକ୍ଷ ଅବଲମ୍ବନ କରିଥିବାରୁ
ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଯେପରି ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କର ଶତ୍ରୁ, ସେହିପରି ଭୀରସଜ୍ଜାତ ପୁତ୍ରବୋଲି
ମଧ୍ୟ ସ୍ନେହର ପାତ୍ର । ଅନ୍ୟ କେହି ହୋଇଥିଲେ ଦୈତ୍ୟରାଜ କରୁର
କରିବାର ଅବସର ନ ନେଇ ବଧର ଉପାୟମାନ ପରେ ପରେ ପ୍ରୟୋଗ
କରୁଥାନ୍ତେ । ସୁତସ୍ନେହ, ଅସ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗର ବିଫଳତା ଏବଂ ଉପାୟାନ୍ତର

ପ୍ରୟୋଗରେ ସୁଫଳ ପ୍ରାପ୍ତିର ଶୀଘ୍ର ଅଗା ଦୈତ୍ୟଗୁଚକୁ ଅବସର ଦେଇ
କାର୍ଯ୍ୟ କରାଉଥାଏ ।

ଯାହା ହେଉ, ଏଣେ ଅସୁଶ୍ରୁତପ୍ରୟୋଗ ବିଫଳ ହେବା ଦେଖି
ପ୍ରଜ୍ଞାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ସାମାନ୍ୟ ଭୟର ସମ୍ଭାର ହୋଇଥିଲା ତାହା
ଗୁଞ୍ଜିଗଲାଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବସ୍ତୁମତ୍ତମା ବୁଝିପାର ତାଙ୍କର
ଉପରେ ନିର୍ଭର କଲେଣି । ସୁତରାଂ ପିତାଙ୍କର ଅଭୟବାଣୀ ଶୁଣି ମଧ୍ୟ ଧୀର
ତମ୍ଭାର ଭାବରେ ସେ କହିଲେ, “ଯାହାକୁ ସ୍ମରଣ କଲେ ଜନ୍ମ, ଜଗ, ମୃତ୍ୟୁ
ପ୍ରଭୃତି ସମୁଦାୟ ଭୟ ଦୂର ହୁଏ, ସେହି ଭୟହୀନ ଭଗବାନୁ ଅଦୃଶ୍ୟରାଶିରେ
ଅବସ୍ଥିତ କଲେ ଭୟର ସମ୍ଭାବନା କଣ ?”

ସୂକ୍ଷ୍ମର ଏହିପରି ନିର୍ଭୀକ ଉତ୍ତର ଶୁଣି କର ଦୈତ୍ୟଗୁଚ ଅନ୍ୟ
ଉପାୟ ଖୋଜିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଭାବିଲେ, ସର୍ବ ଦଂଶନ କଲେ ଏହି
ବାଳକ ନିଶ୍ଚୟ ଯମାଳୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବ । ତେଣୁ ସର୍ବମାନଙ୍କୁ ଜାଣି
କହିଲେ, “ହେ ଭୁଞ୍ଜନଗଣ, ତୁମ୍ଭେମାନେ ବସ୍ତୁରୂପ ଅଗ୍ନିଶିଖାଯୁକ୍ତ
ମୁଖଦ୍ୱାରା ଏହି ଦୁର୍ମତି ଦୁରାତ୍ମରୁ ସଦ୍ୟ ବିନାଶ କର ।” ଦୈତ୍ୟ-
ଗୁଚଙ୍କର ଅଦେଶ ପାଇଲାପଣି କୁହକ, ତପକ, ଅନ୍ଧକ ପ୍ରଭୃତି ବିଷାକ୍ତ
ସର୍ପମାନେ ପ୍ରଜ୍ଞାନଙ୍କୁ ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ଦଂଶନ କଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାନ କିନ୍ତୁ ଭଗବାନୁ
ବୃଷ୍ଟକଠାରେ ମନୋନିବେଶ କରି ସରମ ସନ୍ତୋଷରେ ଦୃଢ଼ ହୋଇ
ରହିଲେ । ବିଷ୍ଣୁପୁର କଥା, ଏଣେ ମହାସର୍ପଗଣ ଯେ ତାହାକୁ ଦଂଶନ
କରୁଅଛନ୍ତି ସେ ସମସ୍ତ ଅଦୌ ଅନୁଭବ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ
ତେଣେ ସର୍ବମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଅତି ଶୋଚନୀୟ । ସେମାନେ ଦୈତ୍ୟଗୁଚଙ୍କ
ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ଗୁହାରି କଲେ, “ଦୈତ୍ୟେଶ୍ୱର ! ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର
କାରୁଣ୍ୟକୁ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । ମସ୍ତକର ମଣି ଗସ୍ତିପଡ଼ିଲା । ଗାନ୍ଧିବାକ୍ଷେ ଶଙ୍ଖା
ପୋଡ଼ି ପାଇଅଛି । ହୃଦୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଅଛି । ତଥାପି ଏହି ବାଳକର

ଦେହରେ ଦାନ୍ତ ଫୁଟାଇ ପାରିଲୁ ନାହିଁ ବା ବହୁଲ୍ଲୀତ ଚର୍ମ ଭେଦ କରି ପାରିଲୁ ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଦି ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ଥାଏ ତାହା ଅସମ୍ଭବ କରନ୍ତୁ ।”

ସର୍ପମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା କାର୍ଯ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ । ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଦୈତ୍ୟଶୂର ଉପାୟାନ୍ତର ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ଓ ସର୍ପଦାତରେ କୌଣସି ଫଳ ହେଲା ନାହିଁ । ଏହାର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁଛ କିଏ ? ଦୈତ୍ୟରାଜ ଅଗ୍ରଣୀର ଅମାନ୍ତୁଷୀ ଶକ୍ତିର ମୋହରେ ଅଛ । ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଉପର୍ଯ୍ୟକ୍ତ ଦୁଇଟି ଉପାୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହେବାର ଦେଖି ସେ ତୃଟୀୟ ଉପାୟ ଭାବ ପୁର କଲେ । ସେ ଭାବିଲେ ଯଦି ବଡ଼ ବଡ଼ ଦନ୍ତା ହାତୀମାନେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦକୁ ସେମାନଙ୍କ ଦନ୍ତଦ୍ଵାରା ବିଦ୍ଧ କରିବେ ତେବେ ଏ ବାଳକର ମରଣ ନିଶ୍ଚିତ । ତେଣୁ ଦନ୍ତୁକମାନଙ୍କୁ ଡାକି କହିଲେ, “ଦନ୍ତୁକଗଣ ! ମୋର ବିପକ୍ଷ ବୈଷ୍ଣବମାନେ ସାମାନ୍ୟ ଉପାୟ ପ୍ରୟୋଗ କରି ମୋର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ମୋଠାରୁ ସୁଅକ କରିଅଛନ୍ତି । ଅରଣ୍ୟଜାତ ଅଗ୍ନି ଯେପରି ଅରଣ୍ୟକୁ ଦଗ୍ଧ କରେ, ସେହିପରି ଦୈତ୍ୟକୁଳଜାତ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଦୈତ୍ୟକୁଳର ବିନାଶ ସାଧନରେ ତତ୍ପର । ଅତଏବ ତୁମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ମିଳିତ ହୋଇ ଉକ୍ତ ଦନ୍ତଦ୍ଵାରା ବିଦ୍ଧ କରି ଏ ଦୁଷ୍ଟକୁ ବିନାଶ କର ।” କର୍ଣ୍ଣଗୋଚର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍କଟଶିଖର ସଦୃଶ ଦନ୍ତୁକମାନେ ମିଳିତ ହେଲେ । ସେମାନେ ଦନ୍ତଦ୍ଵାରା ପ୍ରାଣିକ-ସୁଦୃଢ଼ ସେହି ବାଳକକୁ କୁତଳରେ ନିକ୍ଷେପ କଲେ । ବାଳକ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ମଧ୍ୟ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଦନ୍ତୁଦନ୍ତ ତାହାଙ୍କ ବସରେ ବିଦ୍ଧ ହେବା ତେଣିକି ଥାଉ, ହସ୍ତୀମାନେ ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ । ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ନିକଟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଦନ୍ତୁକମାନେ ସ୍ଥାନାବଳୀ ହୋଇ ନିରାଶ ହେବା ପରେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ପିତାଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦେଖି ଆଦି ବିନୀତ ଭାବରେ ନିବେଦନ କଲେ, “ପିତା, ଅପଣ ସ୍ଵୟଂ

ଦେଖିଲେ, ବକ୍ରପରି କଠିନ ଗଜଦନ୍ତମାନ ମୋ ଶରୀରରେ ଭଗ୍ନ ହୋଇଗଲା । ସେ ବିଷୟରେ ମୋର କୌଣସି ଶକ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସେ ମହାବିପଦ ଓ ମହାବିପଦର ମୂଳ ମହାପାପରାଣି ଧ୍ୟାନ କରିଥାନ୍ତି, ସେହି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିଥିଲି ବୋଲି ମୁଁ ଅସତରଙ୍ଗରେ ଅପଣଙ୍କର ଚରଣତଳେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ।”

ପୁତ୍ରର ଏଭଳି ବିନୀତ ନିବେଦନ ଶୁଣୁଛି କିଏ ? ମୋହ ଯେ ଦେଖିବାର ଶକ୍ତି ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା ଦେଖାଇ ଦିଏ ନାହିଁ । ଶୁଣିବାର ଶକ୍ତି ଥାଇ ଶୁଣାଇ ଦିଏ ନାହିଁ, ଶରୀର କରିବାର ମନ ଥାଇ ସୁଦ୍ଧା ଶରୀର କରିବ ଦିଏ ନାହିଁ । ଦୈତ୍ୟ-ସ୍ଵର ଅନ୍ୟ କୌଣସି କଥା ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ଉତ୍ତରକୁ କଥା ଶୁଣି କୋପରେ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ହୃତଶକ୍ତି ହସ୍ତୀମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, “ଦୃଢ଼କରୁଦ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏ ସ୍ଥାନରୁ ବାହାରି ଯାଅ । ଅସୁରଗଣ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ଜ୍ଵଳିତ କର । ପବନ ! ତୁମ୍ଭେ ଅଗ୍ନିକୁ ପ୍ରସାପ୍ତ କରୁଥାଅ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ସମସ୍ତେ ମିଳି ଏହି ପାପସ୍ଥାନ ଦଗ୍ଧ କର ।” ଅସୁରସ୍ତ୍ର, ସର୍ପ ଓ ଦନ୍ତୀ-ମାନଙ୍କର ବଳ ପରୀକ୍ଷା କରି ଦୈତ୍ୟରାଜ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅଗ୍ନିର ବଳ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉଦ୍ୟତ । ଦେଖାଯାଉ, ବିପଦବାରଣ ମଧୁସୂଦନଙ୍କର କି ଇଚ୍ଛା ! ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କର ଅଦେଶକ୍ରମେ ଦାନବମାନେ ପବିତ୍ରପ୍ରମାଣ କାଷ୍ଠରାଣି ସଗ୍ରହ କରି ତଦ୍ଵାରା ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ଅଜ୍ଞାଦନ କଲେ । ତପ୍ତରେ ତହିଁରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରି ତାହାଙ୍କୁ ଦଗ୍ଧ କରିବାକୁ ଅରମ୍ଭ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କର ପରମ ପରତାପର ବିଷୟ ଏହି ଯେ, ଅଗ୍ନି ତଳେମାତ୍ର ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ଅଙ୍ଗକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲା ନାହିଁ ! ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ଅଙ୍ଗ ଯେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କର ଅଙ୍ଗ । ଅଗ୍ନିର କି ସାଧ୍ୟ ଯେ ଶତ୍ରୁଭାବରେ ସେ ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କରିବ ? ଦୈତ୍ୟରାଜ ସେହି ଭୀଷଣ ଅଗ୍ନିଶିଖା ଦେଖି ଭରୁଥାନ୍ତି, ଏହି ଥର ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଦିନକୁ ହେବ ଏବଂ ଏହା ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ବାହୁକ,

ତତ୍ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଷ୍ଣୁ ମହିମା ମଧ୍ୟ ବିନଷ୍ଟ ହେବ । ଏ ଲେଖକମାନ ପ୍ରକାଶ ଅଗ୍ନି ଶିଖାରୁ ପ୍ରାଣପାଇବା ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର, କି ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ପ୍ରଭୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସାଧ୍ୟ କୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଦେଖୁ ଦେଖୁ ଅଗ୍ନିଶିଖା ନିର୍ବାଣୋନ୍ମୁଖ ହେଲା । ହରଣୀକଣ୍ଠୀୟ ସତ୍ତ୍ୱସ୍ତନୟନରେ ଅଗ୍ନିଶିଖା ଅନ୍ତରୁ ଅନାଦି ଅଛନ୍ତି । ଏତେବେଳେଯାଏ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଅଗ୍ନିଶିଖା ମଧ୍ୟରେ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନ ଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଧ୍ୟାନମଗ୍ନତନ୍ତ୍ରରେ ପିତାଙ୍କ ଅନ୍ତରୁ ଅନାଦିଲେ । ସେ ଗୁହାଣୀରେ ପ୍ରସ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୃଶ୍ୟରୂପ ହୋଇଯିବ, କିନ୍ତୁ କଠିନହୃଦୟ ହରଣୀକଣ୍ଠୀୟ ପ୍ରସ୍ତରସ୍ତମ୍ଭ ପରି ତିଆଁ ହୋଇ ଥାନ୍ତି । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ପିତାଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଦର୍ଶନ କରି ନୟନସ୍ତବ୍ଧ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କର ଏତେ ତେଣୁ ବ୍ୟର୍ଥ ହେବାର ଦେଖି ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ମନରେ କରୁଣାର ଉଦ୍ବେଗ ହୋଇଅଛି । ତଥାପି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମହିମା ବାଳେ ପିତୃହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇପାରେ, ଏହା ଭାବି ଯାହା ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ପାଇଁ କହିଲେ, “ପିତଃ । ଏହି ଅଗ୍ନି ପବନଦ୍ୱାରା ସନ୍ଦୀପ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ନୋଟେ ଦୃଶ୍ୟ କରି ପାରି ନାହିଁ । ମୁଁ ବୋଧ କରୁଅଛି ଯେପରି ମୋର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପଦ୍ମପତ୍ରର ଶଯ୍ୟା ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିକ୍ ଶୀତଳ ବୋଧ ହେଉଅଛି ।”

ହରଣୀକଣ୍ଠୀୟ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର, ସର୍ପ, ଦନ୍ତୀ ଓ ଅଗ୍ନି ପ୍ରୟୋଗ କରି ମଧ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର କୌଣସି ଅନ୍ତରୁ କରପାରିଲେ ନାହିଁ । ଭକ୍ତ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ସତ୍ୟପାଇଁ, ଉଗବାନଙ୍କ ପାଇଁ ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମିନା, ସମସ୍ତ ବିରାଟକାରୁ ହେୟ ଲାଭ କଲେ । ଭକ୍ତର ଭାଗ୍ୟରେ ପୁଣି ଏତେ ଲକ୍ଷ୍ମିନାଭେଗ ଥାଏ ? କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଅନନ୍ଦର କଥା ଯେ ଭକ୍ତ ଉଗବାନଙ୍କପାଇଁ, ସତ୍ୟପାଳନପାଇଁ ଯେଉଁ ଲକ୍ଷ୍ମିନା ଭେଗ କରେ; ସେ ତୁମ୍ଭ ଅମ୍ଭ ତମ୍ଭରୁ ଲକ୍ଷ୍ମିନାରୁପେ ପ୍ରଜ୍ଞାସୁମାନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ଭକ୍ତ ପକ୍ଷରେ ତାହା ପରମସୁଖ, ପରମଶାନ୍ତି ।

ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଓହ୍ଲାଦଙ୍କର ଗୁରୁଗୃହରେ ବାସ ଓ ଦାନବକୁମାର- ମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଉପଦେଶ

ଅନନ୍ତର ରାଜପୁରୋହିତ ଷଣ୍ଢ, ଅମର୍କ ପ୍ରଭୃତି ଭର୍ତ୍ତବ୍ୟତନୟମାନେ ଦୈତ୍ୟରାଜକୁ ସ୍ତବ କରି ସାନ୍ତୁନା ଦେଇ କହିଲେ, “ରାଜନ୍ । ଅପଣ ଯେତେବେଳେ ଦେବତାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ହୁଏତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ଅପଣଙ୍କର କୋଟି ସଫଳ ହୋଇଅଛି । ଅପଣଙ୍କର ଏହି ପୁତ୍ରଟି ଉଚ୍ଛ୍ଵସ, ସୁଶୀଳ, ଜିତେନ୍ଦ୍ରୀୟ, ପରମ ଭକ୍ତ । ସୁତରାଂ ଅପଣ ଏହା ପ୍ରତି ଯେ କୋପ କରିଅଛନ୍ତି, ତାହା ପରିହାର କରନ୍ତୁ । ରାଜନ୍, ଅନ୍ୟମାନେ ଏହି ବାଳକରୁ ଏପରି ସୁଶିକ୍ଷିତ କରିବୁଁ ଯେ ସେ ଅପଣଙ୍କଠାରେ ବିଗତ ହୋଇ ଭବିଷ୍ୟତ କାଳରେ ଅପଣଙ୍କର ଶତ୍ରୁବଂଶ ଧ୍ବଂସ କରିବ । ଦେବରାଜ ! ଅପଣ ଜାଣନ୍ତି ଯେ, ବାଳକ ମାତ୍ରକେ ଦୋଷର ଅଧୀନ । ସୁତରାଂ ଏହି ଶିଶୁଟି ପ୍ରତି ଏପରି କୋପାନ୍ୱିତ ହେବା ଅପଣଙ୍କର ଉଚିତ କି ? ଏହି ବାଳକ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର କଥାକ୍ରମରେ ଯଦି ଦୈତ୍ୟାର ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପପ ପରିତ୍ୟାଗ ନ କରେ, ତେବେ ଅନ୍ୟମାନେ ଏହାର ବିନାଶ ନିମିତ୍ତ ଅଭିଗୁରୁ କରିବୁଁ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସେହି ଅଭିଗୁରୁ ମନ୍ଦ ଅବାଞ୍ଛ୍ୟ ।”

ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ଏହିପରି ପ୍ରାର୍ଥନା ଶୁଣି ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କର ମନରେ ଅଶାର ସଞ୍ଚାର ହେଲା । ସେ ଭାବିଲେ, ଷଣ୍ଢାମର୍କ ପ୍ରଭୃତି ମୋର କୁଳପୁରୋହିତ, ସେମାନେ ଅବଶ୍ୟ ମୋର ଗୌରବ ଏବଂ ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିନ୍ତି; ଦେଶାଧାରୀ, ଏମାନଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନରେ ରହି ପ୍ରଜାଦର ଯଦି

ବୌଦ୍ଧ ଶୂନ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସେ ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରଜ୍ଞାଦକୁ ଅଗ୍ନିବୃଣରୁ ବାହାର କଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଶଶ୍ୱାମର୍ଚ୍ଚ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ସହିତ ରାଜସମୀପରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେ ପୁନଃବାର ସୁରୁଗୁହରେ ବାସ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାଲେ । ସୁରୁ ତାହାକୁ ଅନେକ ଉପଦେଶ ଦିଅନ୍ତି । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଉକ୍ତ ଉପଦେଶ ପାଇବା ପରେ ମଧ୍ୟେ ମଧ୍ୟେ ଅବସର ପାଇଲେ ଦାନବକୁମାରମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗୁଲିଯାନ୍ତି । ସେମାନେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ ପରି ବାଳକର ସଙ୍ଗ ଇତ୍ତ କରି ପରମାନନ୍ଦରେ ମତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ସୁସାର ମଧ୍ୟରେ ସାର କଣ, ଅସାର କଣ, ଭଲକଣ, ମନ୍ଦ କଣ, କେଉଁଠା ମୁକ୍ତର ସେହି, କେଉଁଠା ବନ୍ଦନର ହେବ—ଏହି ସବୁ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାନ୍ତି ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଷ୍ଣୁମୁଦ୍ରା ଲାଞ୍ଜିନ କରନ୍ତି ।

ପ୍ରଜ୍ଞାଦ କହନ୍ତି, “ହେ ମହାୟୁ ଭୃତୃଗଣ, ହେ ଦୈତ୍ୟତନୟ-କୁନ୍ଦ । ମୁଁ ପରମାର୍ଥବିଷୟକ ଉପଦେଶ ଦେଉଅଛି, ଶ୍ରବଣ କର । ମୋର ଉପଦେଶ ବାକ୍ୟ ମିଥ୍ୟା ବା ଅନ୍ୟଥା ମନେ କର ନାହିଁ, କାରଣ ମୁଁ ଗୁରୁଙ୍କ ପରି ଧନସ୍ୱେଦରେ ହୁମ୍ବମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଉ ନାହିଁ । ଦେଶ, ପ୍ରାଣୀମାନେ ପ୍ରଥମତଃ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି, ପରେ ବିପତ୍ତି ବାଲ୍ୟ ବସ୍ତ୍ରା ଓ ଯୌବନାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଯୌବନପରେ ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ଏହା କେହି ଅବିଚ୍ୟବ କର ପାରେ ନାହିଁ । ଦୈତ୍ୟେଶ୍ୱର ତନୟଗଣ, ଇନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କର ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟର ଅବସାନ ହେଲେ ସେମାନେ ମୁଖ୍ୟମୁଖରେ ପଡିତ ହୁଅନ୍ତି । ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି ମରେ, ତାହାର ପୁଣି ଜନ୍ମ ହୁଏ—ଏହାର ଅନ୍ୟଥା ହୁଏ ନାହିଁ । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାର ବହୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ; କିନ୍ତୁ ପାପପୁଣ୍ୟରୁପ ପୁଣ୍ୟଜନ୍ମର କର୍ମ ବ୍ୟଗତ ଜନ୍ମ ହୁଏ ନାହିଁ । ଇର୍ତ୍ତବାସରୁ ଅରମ୍ଭ କରି ପୁନର୍ଜନ୍ମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେ ସମସ୍ତ ଅବସ୍ଥା ଘଟେ, ସେ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖମୟ । ଯେଉଁମାନେ ଅଲଗୁଦି, ସେମାନେ ଯୁଧା-ବିବୁଧି, ଦୃଷ୍ଟା-ଶାନ୍ତି,

ଶ୍ରୀକ୍ଷୀମନସ୍ତନ ପ୍ରଭୃତିରୁ ସୁଖସାଧନ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ମନସ୍ତ ଦୁଃଖମୟ; କାରଣ ଅନ୍ଧପାନାଦି ସଗ୍ରହ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଭୃତି କଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି ମାଂସ, ରକ୍ତ, ବିଷ୍ଣୁ, ମୂତ୍ର, ସ୍ନାୟୁ, ମଜ୍ଜା ଏବଂ ଅସ୍ଥିଯୁକ୍ତ ଦେହ ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ହୋଇ ମୁଁ, ମୋର ପ୍ରଭୃତି ଅହଂକାରଯୁକ୍ତ ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କଲେ, ସେ ମୃତ ନରକରେ ମଧ୍ୟ ଅନନ୍ଦ ଲାଭ କରିପାରେ । ଶୀତରେ ଅଗ୍ନି, ଉଷ୍ଣରେ ଜଳ, ଶୁଷ୍କରେ ଅଳ୍ପ ସୁଖକର ବୋଲି ବୋଧ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ଶୀତାକ୍ତରେ ଅଗ୍ନି, ଉଷ୍ଣାକ୍ତରେ ଜଳ ଓ ଶୁଷ୍କାକ୍ତରେ ଅଳ୍ପ ସୁଖପ୍ରଦ ହେବା ତେଣିକି ଆଜ୍ଞ, ସମଧିକ ଦୁଃଖ ପ୍ରଦାନ କରେ । ତେଣୁ ଏ ସଂସାରରେ ପ୍ରକୃତ ସୁଖ କିଛି ନାହିଁ ।

“ଦୈତ୍ୟତନୟନ୍ତ୍ରୟ । ଜୀବମାନେ ଯେ ପରିମାଣରେ ଚକ୍ଷୁ ଶ୍ରେଣୀରେ ଲିପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ସେହି ପରିମାଣରେ ସେମାନଙ୍କ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ଦୁଃଖ ବଦ୍ଧମୂଳ ହେଉଥାଏ । ପାଣିଗଣ ଏ ସଂସାରରେ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ବଢ଼ାଉଥାନ୍ତି, ସେହି ପରିମାଣରେ ସେମାନଙ୍କ ହୃଦରେ ଶୋକଶଲ୍ୟ ବଦ୍ଧ ହେଉଥାଏ । ସଂସାରୀ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେ କୌଣସି ଦେଶରେ ଅବସ୍ଥାନ କଲେ ମଧ୍ୟ ଧନାଦି ଶ୍ରେଣ୍ୟବସ୍ତୁପୁର୍ଣ୍ଣ ଗୃହ ଆକୃତି ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଥାଏ । ଯଦି ଦୈବାତ୍ ଗୃହସ୍ଥିତ ଧନରତ୍ନାଦି ନଷ୍ଟ, ଦଗ୍ଧ ବା ଅପହୃତ ହୁଏ, ତାହା ହେଲେ ସେହି ଗୃହ ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଦୁଃଖ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ଏହି ଜଗତରେ ଜନ୍ମ ହେଲେ ନିରନ୍ତର ମହାଦୁଃଖ ଶ୍ରେଣୀ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଯେ ଯମପତିନୀ, ତାହା ସାମାନ୍ୟ ଦୁଃଖପ୍ରଦ ନୁହେଁ । ଗର୍ଭସଂକ୍ରମଣ ବେଳେ ମଧ୍ୟ ସାତଶୟ ଦୁଃଖ ଶ୍ରେଣୀ କରିବାକୁ ହୁଏ । ତୁନ୍ନେମାନେ ଅନୁମାନ କର ଦେଖିଲ ଭଲ, ଯେତେଦିନ ଅନ୍ନେମାନେ ଲାବତ ଥାଉଁ, ସେତେ ଦିନ କଣ ଲେଖି ମାତ୍ର ସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଁ ? ଅତଏବ ଏହି ଜଗତ ନିୟତ ସର୍ବଦା ଦୁଃଖର ଆଗାର ।

“ଏହି ସଂସାରସାଗରେ ବସୁ ଏକମାତ୍ର ପରମ ଗତି । ତୁମ୍ଭେମାନେ ମନେକର ନାହିଁ ଯେ, ଅମ୍ଭେମାନେ ସାମାନ୍ୟ ବାଳକ, ଅମ୍ଭେମାନେ କଣ ଧର୍ମୀରଣ କରୁଁ ? ଏହି ଦେହରେ ଯେ ଅସ୍ଥା ଅବସ୍ଥିତ କରୁଅଛନ୍ତି ସେ ନିଜ୍ୟ । ଜନ୍ମ, ବାଲ୍ୟ, ଯୌବନ, ଜରା ପ୍ରଭୃତି ସମୁଦାୟ ଦେହର ଧର୍ମ—ଅସ୍ଥାର ନୁହେଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ଅସ୍ଥା କେବେହେଁ ବାଳକ, ଯୁବକ ବା ବୃଦ୍ଧରୂପେ ପରିଗଣିତ ହୁଏ ନାହିଁ । ବାଳକ ମନେ କରେ, ‘ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବାଳକ, ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଯଥେଚ୍ଛା ଚଳେଣ କରେ; ଯୁବକ ହେଲେ ଶ୍ରେୟୋଲଭ ପାଇଁ ଯତ୍ନ କରିବି ।’ ଯୁବକ ଭାବେ, ‘ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୌବନରେ ଉପସ୍ଥିତ । କିଛି ଦିନ ଭୋଗ ଦଖଲ କରି ବାର୍ଦ୍ଧକ୍ୟରେ ଅସ୍ଥାର ମଙ୍ଗଳନିମିତ୍ତ ଧର୍ମସାଧନ କରିବି ।’ ବୃଦ୍ଧ ଭାବେ, ‘ଏକାକୀ ମୋର ସମସ୍ତ ଲାଭସ୍ୱ ଅପତ୍ନ ହେବାରୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅକ୍ଷମ ହୋଇ ପଡ଼ିଅଛି । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ କାର୍ଯ୍ୟରେ କ୍ଷମ ଥିଲି, ତେତେବେଳେ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧିପ୍ରସୂକ୍ତ କିଛି କରି ନାହିଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ କଣ କରିବି ?’ ଇବମାନେ ଯଦବା ଜ୍ଞାନପିପାସାରେ ନିରନ୍ତର ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଏହିପରି ଦୁରାଶାଦ୍ୱାରା ଅବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଅସ୍ଥାର ହୃଦ ସାଧନ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅନ୍ଧ ଇବମାନେ ବାଲ୍ୟକାଳରେ କ୍ରିଡ଼ାରେ ଅଗ୍ରକ୍ର ଥାନ୍ତି; ଯୌବନ କାଳରେ ବିଧି ବିଧିଯୁକ୍ତରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି, ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଅକ୍ଷମତାଯୋଗୁଁ ବୃଥା ଭାବନାରେ ସମୟ ଅତିବାହିତ କରନ୍ତି । କୌଣସି ସମୟରେ ପରମାର୍ଥଚିନ୍ତା ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଏ ନାହିଁ । ଅତଏବ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ବୈରାଗ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଶ୍ରେୟୋପାସ୍ତି ନିମିତ୍ତ ସର୍ବଦା ଯତ୍ନବାନ୍ ହେବ ।

“ମୁଁ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଯେ ସମସ୍ତ ଉପଦେଶ ଦେଲି, ତାହା ଯଦି ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ବୋଧ ନ ହୁଏ, ତେବେ ମୋର ସନ୍ତୋଷବିଧାନ ନିମିତ୍ତ ବସୁଙ୍କୁ

ସ୍ମରଣ କର । ସେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ସଂସାରବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ କରିବେ । ତୁମ୍ଭେ ମାନେ ଭାବ ଦେଖ, ବିଷ୍ଣୁ ସ୍ମରଣରେ ପରିଶ୍ରମ ବା କଣ ? ଅଥଚ ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କଲେ ସେ ମଙ୍ଗଳ କରନ୍ତି ଓ ପାପ ବିନଷ୍ଟ ହୁଏ । ଅତଏବ ଦକା ଗ୍ରହ ସେହି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କର । ସର୍ବ ପ୍ରାଣୀର ଅନ୍ତରାତ୍ମା ସେହି ବିଷ୍ଣୁ ତାହାଙ୍କଠାରେ ତୁମ୍ଭର ଅନ୍ତଃକରଣ ସମାହୃତ ହେଉ । ପ୍ରାଣୀ-ମାନଙ୍କେ ସେହି ଇଚ୍ଛାଚାନଙ୍କର ଅଧିଷ୍ଠାନ; ଅତଏବ ସର୍ବଜୀବନ ପ୍ରତି ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ବକ୍ସିତ୍ ବ୍ୟବହାର ହେଉ । ସେ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗୁଣଦ୍ୱେଷରୁ ଜାତ ସମ୍ବଦାୟ ଦୁଃଖ ଦୂର କରନ୍ତୁ । ଏହି ନିଶିଳ ଜଗତ୍ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ, ଅଧିଦେବିକ ଓ ଅଧିର୍ଭୌତିକରୂପ ବିବିଧ ଭାବରେ ଅଭିବୃଦ୍ଧ; ଅତଏବ ଜଗତରେ ସମସ୍ତ ଶୋଭନୀୟ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ କେହି ଜ୍ଞାନବାନ ବାକ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦ୍ୱେଷ ପ୍ରକାଶ କର ପାରେ ? ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକ ବିଦ୍ୱାନ, ଧନସମ୍ପନ୍ନ ଓ ଉନ୍ନତ ବସ୍ତ୍ରରେ ଅବସ୍ଥିତ ହୋଇ ବୃକ୍ଷ ପୁଷ୍ପଦଳରେ କାଳଯାପନ କରୁଅଛନ୍ତି; ମୁଁ ଏକା ଧନାଦି ନିପାତନରେ ଅସିକ୍ତ—ଏହା ଲାଭ କାହାର ପ୍ରତି ହିଁସା କରିବ ନାହିଁ । ବରଂ ସେହି ସମସ୍ତ ଲୋକଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରୀତି ପ୍ରକାଶ କରିବ । କାରଣ, ଯେ ହିଁସା କରେ ତାହାର ଅନନ୍ତ ବ୍ୟତୀତ କୌଣସି ଲକ୍ଷ୍ମର ହୁଏ ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଈର୍ଷା କରନ୍ତି, ସେମାନେ ମହାମୋହରେ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ଜ୍ଞାନମାନେ ଦୁଃଖିତ ମନରେ ଅପେକ୍ଷା ଓ ଶୋକ ପ୍ରକାଶ କରଥାନ୍ତି ।

“ଦୈତ୍ୟଗଣ ! ବର୍ତ୍ତମାନ ପରମାର୍ଥ ବିଷୟରେ ଉତ୍ତମ ଜ୍ଞାନ-ମାନଙ୍କର ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ତାହାର ସାର୍ବାଣ ବଦୁଅଛ, ଶୁଣ । ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁ ସର୍ବଜୀବ ମଧ୍ୟରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଏହି ଚରାଚର ଜଗତ୍ ସମ୍ବଦାୟ ବିଷ୍ଣୁମୟ । ଅତଏବ ଜ୍ଞାନମାନେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅପଣାଠାରୁ ଅଭିଳ

ମନେ କରି ସେମାନଙ୍କର ହୃଦ ସାଧନ କଲେ । ଅଥ, ଅମେମାନେ ଗର ଦେଶ ପ୍ରଭୃତି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପହଞ୍ଚିଲେ ମୁକ୍ତିସ୍ଥଳ ଦେବ, ତାହା କରିବା । ପାହା ଅଗ୍ନି, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ମେଘମାଳା, ବରୁଣ, ସିଦ୍ଧ, ଗୁପ୍ତସ, ପଥ, ଦୈତ୍ୟ, ଭୃକ୍ଷ, କଳର, ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ଶାଶୁରୀ ବା ମାନସିକ ଦୋଷ, କୁର, ଅଳସାର ପ୍ରଭୃତି ଗୋଟିଏ ଦେଶ, ଇର୍ଷ୍ୟା, ମାୟା, ଗର, ଶେଷ ପ୍ରଭୃତି ମାନସିକ ଦୋଷଦ୍ୱାରା କେବେହେଁ ସମୁପାସ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ; ପାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିର୍ମଳ ଓ ନିତ୍ୟ, ନିର୍ମଳ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ବସୁଙ୍କର ଧ୍ୟାନ କଲେ ସେହି ପରମ ମୁକ୍ତି ଲଭି କରପାଳ ପାରେ ।

“ଦୈତ୍ୟବୃତ୍ତ । ଏହି ଅସାର ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେବ, ଦାନବ, ଗନ୍ଧର୍ବ, କଳର, ପଥ, ଗୁପ୍ତସ, ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ ପ୍ରଭୃତି ନାନା ଯୋଗରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ଯେ କୌଣସି ଯୋଗରେ ଭ୍ରମେମାନେ ଜନ୍ମ-ରହଣ କଲେ ସେହି ଜନ୍ମର ଭୋଗ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ ଭ୍ରମମାନଙ୍କର ଭୃଷି ସାଧନ ହୁଏ ନାହିଁ । ଅତଏବ ଭ୍ରମେମାନେ ସବୁଠି ସମକର୍ଣ୍ଣୀ ହୁଅ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅସୁବିଧା ଜ୍ଞାନ କର । ମୁଁ ଭ୍ରମମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଏହି ସାର କଥା କହୁଅଛି ଯେ, “ସମଭିମାସ୍ତନମରୁଦସ୍ୟ”—ଅର୍ଥାତ୍ ସବୁଠି ସମକର୍ଣ୍ଣୀ ହେବା ଏବଂ ସବୁ ପ୍ରାଣୀକୁ ଅସୁବିଧା ଜ୍ଞାନ କରିବା ଭଗବାନ ବସୁଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ । ଭଗବାନ ବସୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ଜଗତର କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଦୁଷ୍ଟାପ୍ୟ ଥାଏ ନାହିଁ । ତାହାଙ୍କଠାରେ ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ ଓ କାମ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ଜରୀୟ ନୁହେଁ । କାରଣ ଧର୍ମାର୍ଥକାମରୂପ ତ୍ରିବର୍ଗ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ବସ୍ତୁ । ଭ୍ରମେମାନେ ନିଷ୍ଠାମ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମରୂପ ବ୍ରହ୍ମର ଅଶ୍ରୟ କର । ତାହା ହେଲେ ଅବଶ୍ୟ ମୋକ୍ଷରୂପ ମହାତ୍ମା ପାସ୍ତ ହେବ ।”

ପଞ୍ଚମ ଅଧ୍ୟାୟ

ବିଷପ୍ରୟୋଗ

ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଯେତେବେଳେ ଦୈତ୍ୟକୁମାରମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବିଷ୍ଣୁ-ମାତ୍ରାସ୍ତ୍ର ଗର୍ଭିନରେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ, ସେତେବେଳେ ଦୈତ୍ୟମାନେ ହରଣ୍ୟ-କର୍ଣ୍ଣିମ୍ବର ଭୟରେ ହସ୍ତ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର କମଳାୟ ରୂପ ଏବଂ ମଧୁର କଥା ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କର ମନୋହରଣ କରୁଥାଏ । କିନ୍ତୁ ତାଲେ ଦୈତ୍ୟଗୁଳ ଏ ମମସ୍ତ କଥା ଶୁଣିବେ ଏବଂ ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ହେବ, ସେଥିପାଇଁ ସେମାନେ ବହୁଦିନ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ପଥ ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ । ଦୈତ୍ୟଗୁଳ ଏ ସମସ୍ତ କଥା ଜାଣିବା ଅଗରୁ ତାହାଙ୍କୁ ନ ଜଣାଇଲେ ଘୋର ବିପଦର ସମ୍ଭାବନା । ସୁତରାଂ କିଛିଦିନ ଦୈତ୍ୟ ହରଣ୍ୟକର୍ଣ୍ଣିମ୍ବ ନିକଟରେ ନିବେଦନ କଲେ, “ଦୈତ୍ୟଗୁଳ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଶୁଭ୍ରଗୁହରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ସେଠାରେ ବିଷ୍ଣୁ-ମାତ୍ରାସ୍ତ୍ର ପ୍ରସ୍ତର କରୁ-ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ତଦ୍ୱାରା ଦୈତ୍ୟକୁମାରମାନଙ୍କର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନନ୍ତ ସାଧନ କରୁଅଛନ୍ତି ।”

ଦୈତ୍ୟଗୁଳ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର, ସର୍ପ, ଦନ୍ତୀ ଓ ଅଗ୍ନି ପ୍ରୟୋଗ କରିଅଛନ୍ତି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୟ ଏକ ମାରଣ ଉପାୟ ଅବସ୍ଥାର କଲେ । ସେ କାଳ-ତଳନ୍ତୁ ନ’ କରି ପାତକମାନଙ୍କୁ ଡାକି କହଲେ, “ସୁପଦାରଣୀ, ମୋର ସେହି ପୁତ୍ରଟିର ଦୁର୍ବଳତା ଘଟିଅଛି । ସେହି ଦୁଷ୍ଟ ବାଳକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବାଳକମାନଙ୍କୁ ରୂପଥରେ ପଥକ କରିବା ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଉଅଛି । ଅତଏବ ଅବଳମ୍ବେ ତାହାକୁ ବିନାଶ କର । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଅତି

ଗୋପନରେ ତାହାର ସମସ୍ତ ଭବ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ ସହୃଦ ହଳାହଳ ବିଷ ପ୍ରଦାନ କର ଏବଂ ପଦ୍ମାବତୀ ସେ ପୂର୍ବରୁ କିଛି ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥନ ହୁଏ, ଏହାରୁ ସେ ସେହି ପାପାପୁରୁ ମାର ପକାଅ । ଏ ବିଷୟରେ କିଛିମାତ୍ର ବିଚାର କର ନାହିଁ ।”

ପାତକମାନେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ବିପରୀ ବିଷ ପ୍ରଦାନ କରିବେ, ସେମାନଙ୍କର ହାତ ବା ବିପରୀ ବିଷପ୍ରୟୋଗରେ ଉଦ୍‌ଘାତ ହେବ—ଏହି କଥା ଭବିଷ୍ୟତ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଯେ ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ନୁହନ୍ତି, ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଜାଣି ପାରିଲେଣି । ତଥାପି ପ୍ରାଣର ମାୟା ବଡ଼ ମାୟା । ସେମାନେ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ର ପାଳନ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ରହିଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଗୁରୁଗୁହରୁ ଅତି ସମାଦର ସହୃଦ ଗୁହକୁ ଅନୀତ ହେଲେ । ଏଥର ପିତା ତାଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ମାନ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ, କାରଣ ସେ ଜାଣନ୍ତି, ଏଥର ଲଢ଼ବରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବ । ପୁଣି ବିଷାକ୍ତପଦ୍ମାବତୀ ମରଣ ଅନନ୍ତ-ବିଳମ୍ବେ ସଫଳ ହେବ, ତାହାକୁ ଦେଖି ତାହା ପ୍ରତି ମାୟାସକ୍ତ ହେବାର କି ଦରକାର ? ପାତକମାନେ ଅଳ୍ପ ସହୃଦ ବିଷ ମିଶ୍ରିତ କରି ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ନିବେଦନ କଲେ—କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କର ମୁଖ ଶୁଣି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଗାଳି ହୋଇଗଲା । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ସେହି ମୁଖ ଆଡ଼କୁ ଅନାଦ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ବୁଝି ପାରିଲେ । ସେ ଭଗବାନୁ ଅନନ୍ତ ଦେବଙ୍କ ନାମ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ତାହାଙ୍କୁ ସେହି ଶାନ୍ତ ନିବେଦନ କଲେ । ତତ୍ପରେ ହଳାହଳ ବିଷ ମିଶ୍ରିତ ଅଳ୍ପ ଅବଶିଷ୍ଟ ରକ୍ତରେ ଭୋଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅନନ୍ତଙ୍କ ନାମ ଶୁଣି ମାତ୍ରକେ ସେହି ବିଷ ନିଷ୍ପେକ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ତାହା ଭବିଷ୍ୟ କରି ଅବଶିଷ୍ଟ ଶରୀର ଓ ମନରେ ଶାନ୍ତି କରି ପକାଇଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ପୂର୍ବେ ଯେପରି ପରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ହୃଷ୍ଟିରକ୍ତରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଣେ ପାତକ-

ମାନେ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅପେକ୍ଷା କରୁଛନ୍ତି ଯେ, ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳ ମୂର୍ଖ ହେଉ
 ଘଟିଲା ପରି । ଅବଶେଷରେ ସେମାନେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳକୁ ଉକ୍ତ ରଥ ଗାଣ୍ଡିକର
 ପକାଇବାର ଦେଖି ସାତଶୟ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କ ନିକଟରେ
 ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେମାନେ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କୁ ଉତ୍ସବହୂଳ ପ୍ରାଣରେ
 ନମସ୍କାରପୂର୍ବକ କହିଲେ, “ଦୈତ୍ୟରାଜ ! ଅମ୍ଭେମାନେ ଅପଣଙ୍କର
 ପୁତ୍ରଙ୍କୁ ଅଳ୍ପ ସମ୍ବେଦ ଶ୍ରାବଣ ରଥ ପଦାନ କରିଥିଲୁ; କିନ୍ତୁ ଅହୋ ! ସେ
 ତାହା ଗାଣ୍ଡିକର ପକାଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଈଶ୍ଵରୀ ?”

ଷଷ୍ଠ ଅଧ୍ୟାୟ

ପୁରୋହିତମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ ଉପଦେଶ

ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର, ସର୍ପ, କନ୍ୟା, ଅଗ୍ନି ଓ ବସ ପ୍ରୟୋଗ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା । ଇତିପୂର୍ବେ ଗଜପୁରୋହିତମାନେ ଦୈତ୍ୟଗୁଳକୁ ଏହି କଥା କହି ଅଶ୍ୱାସନା ଦେଇଥିଲେ ଯେ, “ଏଥର ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଶିଖାରେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦର ପରିବର୍ତ୍ତନ ନିଶ୍ଚିତ । ଏ ଥର ସେ ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ଗୁହରେ ବାସ କରୁ— ଅପଣଙ୍କର ବୁଲର ଗୌରବ ହୋଇ ଅପଣଙ୍କ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷକୁ ବିନାଶ କରିବ । ଯଦି ଏହା ନ ହୁଏ—ଯଦି ପ୍ରଜ୍ଞାଦର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ ହୁଏ, ତେବେ ଅମ୍ଭେମାନେ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଅଭିଗୁର ମନ୍ତ୍ର ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ନିଶ୍ଚୟ ତାହାର ପ୍ରାଣ ବିନାଶ କରିବୁ ।” କିନ୍ତୁ ଫଳରେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଶୁଭ୍ର-ଗୁହରେ ବାସକରି ବସ୍ତୁ ମହିମା ନିଜେ ଉପଲବ୍ଧ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଦାନବକୁମାରମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବୈଷ୍ଣବ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଣେ ବସ ପ୍ରୟୋଗ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା । ସୁତରାଂ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ଅଶ୍ୱାସନା ବାଣୀ ଦୈତ୍ୟଗୁଳଙ୍କର ସ୍ୱାଭିପ୍ରଥରେ ଉଦ୍ବିତ ହେଲା । ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ କହିଲେ, “ଦୈତ୍ୟପୁରୋହିତବର୍ଗ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ସତ୍ତ୍ୱର ହୁଅ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦର ଅଶ୍ୱ ବିନାଶ ନିମିତ୍ତ ଶୀଘ୍ର ଅଭିଗୁର ଡିୟାର ଅନୁଷ୍ଠାନ କର । ଏ ବିଷୟରେ ଶଶମାତ୍ର ବିଳମ୍ବ ଅନୁଚିତ ।”

ଦୈତ୍ୟବୃଲର ପୁରୋହିତମାନେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗମନ କଲେ । ସେମାନେ ଦେଖିଲେ, ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ପିତାଙ୍କର ଏତେ ପରାସ୍ତାରୁ ଉଦ୍ବିଗ୍ନ ହୋଇ ମଦମତ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି—ପରନ୍ତୁ ବିନୟାବନତ ।

ପୁରୋହିତମାନେ ତାହାଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ବନା କରି କହିଲେ, “ଅସୁସ୍ଥନ୍ ! ତୁମ୍ଭେ ହିଲେକ୍ୟବିଶ୍ୟାତ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କ ବଶରେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଅଛ । ବିଶେଷତଃ ତୁମ୍ଭେ ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କର ଅଧିପତି ହରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କର ପୁତ୍ର । ତୁମ୍ଭର ପିତା ସମୁଦାୟ ଲୋକର ଅଗ୍ରସ୍ଥ । ତୁମ୍ଭେ ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭ ପିତାଙ୍କ ପରି ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଗ୍ରସ୍ଥ ହେବ । ଅତଏବ ତୁମ୍ଭେ ଶତ୍ରୁପକ୍ଷର ସ୍ତୁତିପାଠପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କର । ତୁମ୍ଭର ପିତା ଯେ ଗୁରୁମାନଙ୍କର ପରମଗୁରୁ ।”

ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ଏହି କଥା ଶୁଣି ବିନୟନମ୍ବ ବଚନରେ କହିଲେ, “ଅପଣମାନେ ଯାହା କହୁଅଛନ୍ତି, ତାହା ସତ୍ୟ । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ପୁତ୍ର ମନ୍ତ୍ରୀ, ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପୁତ୍ର କଣ୍ୟାପ, କଣ୍ୟାପଙ୍କର ପୁତ୍ର ହରଣ୍ୟକଶିପୁ ପ୍ରଭୃତି । ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏହି ବଂଶ ଯେ ଛିତ୍ରବନ ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ଳାଘ୍ୟ, ଏହା କିଏ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ପାରେ ? ଏହି ନିଖିଳ ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ମୋର ପିତା ଯେ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ସତ୍ୟ; ମୋର ପିତା ସମସ୍ତ ଗୁରୁ ଅପେକ୍ଷା ପରମ ଗୁରୁ, ଏ କଥାରେ ମଧ୍ୟ କିଛି ଭ୍ରାନ୍ତି ଲକ୍ଷିତ ହେଉ ନାହିଁ । ପିତା ଯେ ପରମଗୁରୁ ଏବଂ ତାହାଙ୍କୁ ଯେ ପରମ ଯତ୍ନ ସହିତ ପୂଜା କରିବାକୁ ହେବ, ସେ ବିଷୟରେ ଲେଖି ମାତ୍ର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଏବଂ ମୁଁ ମନେ କରେ ଯେ, ସେ ବିଷୟରେ ମୁଁ ଅଦୌ ଅପରାଧୀ ନୁହେଁ । ପୁଣି ଅପଣମାନେ ଯେ କହିଲେ, ‘କି ନିମିତ୍ତ ଅନନ୍ତଙ୍କର ଅଗ୍ରସ୍ଥ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛ ?’ ଏପରି ବାକ୍ୟ ଯେ କେତେଦୂର ଅସଙ୍ଗତ ଏବଂ ଯୁକ୍ତିବରୁଦ୍ଧ, ତାହା ବୋଧିବା ବାହୁଲ୍ୟ ମାତ୍ର । ଅପଣମାନଙ୍କର ଏ କଥାଟିର ସାର୍ଥକତା କେଉଁଠାରେ ?”

ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଏହି କଥା କହୁ ସେମାନଙ୍କର ଗୌରବ ରକ୍ଷା ନିମିତ୍ତ ମୌନାବଲମ୍ବନ କଲେ; ପୁଣି ହସି ହସି କହିଲେ, “ଅନନ୍ତଙ୍କର ଅଗ୍ରସ୍ଥ ଗ୍ରହଣ କଲେ କଣ ହେବ ? ଏହା କଣ ଅପଣମାନଙ୍କର ସାଧୁବାକ୍ୟ ?

ମନ୍ଦ୍ର ସ୍ବରରେ । ‘ଅନନ୍ତଙ୍କର ଅଗ୍ରସର କି ଲଭ ?’ ଅପଣମାନଙ୍କର ଏହି କଥାଟି କଣ ଭଲ ହୋଇଅଛି ? ଯଦି ଅପଣମାନଙ୍କର କୌଣସି କ୍ଳେଶ ନ ହୁଏ, ତେବେ ଅନନ୍ତଙ୍କଠାରୁ କେଉଁ ଫଳ ଲଭ ହୁଏ ତାହା ନିବେଦନ କରୁଅଛ, ଶୁଣିମା ହେଉନୁ—

“ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ ଏହି ଗୁରୋଃ ପୁରୁଷାର୍ଥ ବୋଲି କଥିତ । ଯଥାତ୍ ଏହି ଗୁରୋଃ ଲଭ କରିବା ସମସ୍ତଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ଏହି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳ ଲଭ କରାଯାଏ, ତାହାଙ୍କଠାରୁ କି ଫଳ ଲଭ ହେବ—ଏମନ୍ତ ବୁଧା ‘ବାକ୍ୟ’ କାହିଁକି ପ୍ରୟୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି ? ମନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଭୃତି ମହର୍ଷିବୃନ୍ଦ, ପ୍ରଜାପତି, ଦକ୍ଷ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମହାତ୍ମାମାନେ ଧର୍ମୋପାଦାନ କରିଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅନେକେ କେହି ଅର୍ଥ, କେହି ବା କାମ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ପୁଣି କୌଣସି କୌଣସି ପୁରୁଷ ତତ୍ତ୍ବଜ୍ଞାନ ଉପାଦାନ କରି ଜ୍ଞାନ, ଧନ ଏବଂ ସମାଧି ଦ୍ବାରା ସ୍ବପାର ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିଅଛନ୍ତି । ହରି-ଅରାଧନା ସେ ସମସ୍ତ ସମ୍ପଦ, ଐଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ, ମାହାତ୍ମ୍ୟ, ଜ୍ଞାନ, କର୍ମ ଓ ମୁକ୍ତିର ମୂଳ କାରଣ । ହରି-ଅରାଧନା କି ଦୂରୁହ ? ସର୍ବତ୍ର ସମଦୃଷ୍ଟି ଦ୍ବାରା ତାଙ୍କର ଅରାଧନା ହୋଇଥାଏ । ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ଧର୍ମ, ଅର୍ଥ, କାମ, ମୋକ୍ଷ ଏହି ଚତୁର୍ଦ୍ଦଳ ଫଳ ଲଭ କରାଯାଏ, ସେହି ଅନନ୍ତଙ୍କଠାରୁ କଣ ଲଭ କରାଯାଇପାରେ—ଅପଣମାନେ ଏଭଳି

ପା ବସନ କହୁଅଛନ୍ତି ? ଅପଣମାନେ ମୋର ସ୍ବରୁ । ଅମ୍ଭମାନଙ୍କର କବେଚନା ଶକ୍ତି ଅତି ଅଳ୍ପ । ଅତଏବ ଅପଣମାନେ ଭଲ ମନ୍ଦ କବେଚନା କରି କଥା କହନ୍ତୁ ।”

ସପ୍ତମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଅଭିଗୁର ଚିନ୍ତା ଓ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ଜୀବନରକ୍ଷା

ପ୍ରଜାଦଳର ଶୁଭ ଜନସୂର୍ତ୍ତ କଥା ମୋହାଜ୍ଞାନ ପୁରୋହିତମାନେ ବୁଝିବେ କିପରି ? ସେମାନେ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହପ୍ରାପ୍ତି । ସୁରାଷ୍ଟ୍ର ଯନ୍ତ୍ରରେ ତାହାଙ୍କର ଅସନ୍ତୋଷ, ତାହା ପରମ ହତକାଶ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମତରେ ଘୋର ଅନିଷ୍ଟକାରକ ।

ପ୍ରଜାଦଳ କୌଶସ୍ତି ମତେ ସେମାନଙ୍କର ବାଟକୁ ଅଣି ନ ପାଇ ପୁରୋହିତମାନେ ତାହାକୁ ରୋଷକ୍ଷୟିତ ରସୁରେ କହଲେ, “ ବାଳକ ! ତୁମ୍ଭେ ଅଗ୍ନିରେ ଦଗ୍ଧ ହେଉଥିଲ । ଅନେମାନେ ତୁମ୍ଭକୁ ଏହା ବୋଲି ରକ୍ଷା କରୁଥିଲୁ ଯେ, ତୁମ୍ଭେ ପୁନଃବାର ଏଭଳି କଥା ମୁହଁକୁ ଅଣିବ ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ମୁର୍ଖତା ଯୋଗେ ତୁମ୍ଭେ ତାହା ବୁଝି ପାରୁ ନାହିଁ । ଦୁର୍ମତେ ! ଯଦି ଅନୁମାନଙ୍କର କଥା ମାନି ତୁମ୍ଭେ ମୋହବୃତ୍ତ ଏହି ଦୁଷ୍ଟ ଅଗ୍ରହ ପରିତ୍ୟାଗ ନ କର, ତାହା ହେଲେ ଅନେମାନେ ତୁମ୍ଭର ସହାର ନିମିତ୍ତ ଅଭିଗୁର ଚିନ୍ତା ଅନୁଷ୍ଠାନ କରିବୁଁ । ”

ପୁରୋହିତମାନେ କଣ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, ବହୁ ପ୍ରଜାଦଳର ସଦସ୍ତ ୧୫ ଶୟନରେ, କି ସ୍ବପ୍ନରେ, କି ଜାଗରଣରେ ବହୁ ପ୍ରଜାଦଳର ଏକମାତ୍ର ଚିନ୍ତାର ସାମଗ୍ରୀ ? ପୁରୋହିତମାନେ ମୋହାଜ୍ଞାନ ହୋଇ ଏ କଥା ମଧ୍ୟ ଭୁଲିଗଲେ ଯେ, ପ୍ରଜାଦଳ ସହାର କରବା ପାଇଁ ଯେତେବୁଝିବ ଉପାୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛି, ସେଥିରୁ ଯେ କୌଣସି ଉପାୟର ପ୍ରୟୋଗରେ ପୁରୋହିତମାନେ ପଞ୍ଚତ୍ର ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତେ । ସେମାନେ କଣ ଏ କଥା

ମଧ୍ୟ ଭୂଇଁଗଲେ ଯେ, ପ୍ରଜ୍ଞାଦକୁ ଏତେବେଳେଯାଏ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର, ଅଗ୍ନି, ବନ୍ଧୁ ପ୍ରଭୃତିର ଅନ୍ତମଣରୁ ଯେ ରକ୍ଷା କରିଅଛନ୍ତି, ଅଭିରୁଦ୍ଧିୟା କିମ୍ବା ତହିଁରୁ ଉଦ୍ଧୃତର ହିୟାରୁ ସେହି ଏକା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ? ଯାହା ହେଉ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କର ଭୟପ୍ରଦର୍ଶକ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ପରମ ଜ୍ଞାନୀ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ କହଲେ, “କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ପ୍ରାଣୀକୁ ବଧ କରି ପାରେ ନାହିଁ । କୌଣସି ପ୍ରାଣୀ କୌଣସି ପ୍ରାଣୀକୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରେ ନାହିଁ । ସ୍ବୟଂ ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ର ବା ଅସାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟବହାରଦ୍ବାରା ରକ୍ଷିତ ବା ହତ ହୋଇଥାଏ ।”

ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ପୂର୍ବୋକ୍ତ କଥା ଶୁଣି ପୁରୋହିତମାନେ ଅପଣାକୁ ଅପମାନିତ ବୋଧ କଲେ ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ କୋପାନ୍ବିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଅଭିରୁଦ୍ଧିୟା ଅନ୍ତଃସ୍ଥାନରେ ଉଦ୍ୟତହେଲେ । ଦେଖୁ ଦେଖୁ ମୂର୍ତ୍ତିମଣି ଅଭିରୁଦ୍ଧିୟା ଉତ୍ପଳ ହେଲା । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଗ୍ନିଶିଖା-ସମୁଦ୍ରଦ୍ବାରା ତାହାର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଅବୃତ୍ତ ପରଦୃଶ୍ୟମାନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତାହାର ପାଦବିଶେଷରେ ଧରଣୀମଣ୍ଡଳ ବିଚଳିତ ହେଲା । ସେହି ଅତି ଶୁଷ୍କ ଅଭିରୁଦ୍ଧିୟା ଉତ୍ପସ୍ଥିତ ହୋଇ କୋପାନ୍ବିତ ହେଲା ଏବଂ ତତ୍ତ୍ୱିଶୀତ୍ ଶୂଳଦ୍ବାରା ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ ବସସ୍ଥଳରେ ଆଘାତ କଲା । କିନ୍ତୁ କଣ ହେଲା ? ସେହି ପ୍ରଦୀପ୍ତ ଶୂଳ ବାଳକ ପ୍ରଜ୍ଞାଦର ହୃଦୟରେ ଆହତ ହେବା ମାତ୍ରେ ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ହୋଇଗଲା ଏବଂ ଶତଧା ଚୂର୍ଣ୍ଣବିଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଭୂତଳରେ ପଡ଼ିଲା । ଭଗବାନ ହରି ସେ ହୃଦୟରେ ଅବସ୍ଥିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ହୃଦୟରେ ଶୂଳର କଥା ଡେରିକି ଥାଉ, ବକ୍ର ମଧ୍ୟ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରେ । ପାପାୟା ଦୈତ୍ୟପୁରୋହିତମାନେ ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କଠାରେ ଅଭିରୁଦ୍ଧିୟା ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ଯାଇ ସେହି ଅଭିରୁଦ୍ଧିୟାଦ୍ବାରା ନିଜେ ବିନଷ୍ଟ ହେଲେ । ଅଭିରୁଦ୍ଧିୟା ସେମାନଙ୍କୁ ବିନାଶ କରି ଅବଳମ୍ବେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲା । ଏଣେ ମହାମତ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କ ଅଭିରୁଦ୍ଧିୟାଦ୍ବାରା ଦଗ୍ଧ ହେବାର ଦେଖି ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ତାହାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ବଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । “ହେ ବୃଷ ! ହେ ଅନନ୍ତ !
ଏମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କର ।” ଏହୁ କଥା କହି ସେ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କ ଅଡ଼କୁ
ଦଉଡ଼ିଗଲେ ।

ଅହା ! ଭକ୍ତର ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ଏ ଜଗତରେ କିଏ ? ପ୍ରାଣୀ ମାତ୍ରକେ
କାହାର କଷ୍ଟ ସେମାନଙ୍କର ସହ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ସେମାନେ କି ଦୁଷ୍ଟ, କି
ଶିଷ୍ଟ—ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅପଣାର ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ଶିଷ୍ଟମାନେ ଏ କଥା
ବୁଝି ପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ଦୁଷ୍ଟମାନେ ତାହା ବୁଝିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯେଉଁମାନେ
ଭକ୍ତକୁ ବିନାଶ କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି, ଭକ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାକୁ
ଯାଏ । ଏହାରୁପ କାର୍ଯ୍ୟ ଭକ୍ତ ଚିହ୍ନିବା ପକ୍ଷରେ କଷ୍ଟପଥର ସ୍ବରୂପ ।
ଅମ୍ଭମାନଙ୍କ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବଣ କଲେ ଦେଖାଯାଏ ।
ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଅଗ୍ନିରେ ଦହ୍ୟମାନ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଜଗତ୍ପାଳକ
ସେହି ଶିଷ୍ଟଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି ବ୍ୟଥିତ ପ୍ରାଣରେ କହିବାକୁ
ଲାଗିଲେ, “ସବ୍ୟସାଚିନ୍ଦ୍ର ! ଜଗତ୍ସ୍ବରୂପ । ଜଗତ୍ ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା !
ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ! ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଏହି ଦୁଃସହ ମନ୍ତ୍ରାଗ୍ନିରୁ ରକ୍ଷା କର ।
ସବ୍ୟସାଚୀ ଜଗଦ୍ଗୁରୁ ଶିଷ୍ଟ ଯଦି ସର୍ବ ଜୀବରେ ଥାନ୍ତି, ତାହା ହେଲେ
ଏହି ପୁରୋହିତମାନେ ଜୀବତ ହେଉଛନ୍ତି । ମୁଁ ସବ୍ୟସାଚୀଙ୍କୁ
ବିଷ୍ଣୁଙ୍କଠାରେ ଶ୍ରେୟସ ପ୍ରାପନମୁଖକ ଯଦି ଅଗ୍ନିକୁ ମଧ୍ୟ ଶତ୍ରୁ ବୋଲି
ମନେ କରି ନ ଥାଏଁ, ତେବେ ଏହି ପୁରୋହିତମାନେ ଜୀବତ
ହେଉଛନ୍ତି । ପୁଣି ଯେଉଁମାନେ ମୋତେ ବିନାଶ କରିବାକୁ ଅସିଥିଲେ,
ଯେଉଁମାନେ ବିଷ ପ୍ରଦାନ କଲେ, ଯେଉଁମାନେ ମୋତେ ଅଗ୍ନିରେ
ଦାହ କରିବାକୁ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତ ହେଲେ, ସେ ସମସ୍ତ ଭୁଜଙ୍ଗ ମୋତେ ଦଂଶନ
କଲେ, ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମିତ୍ରଭାବରେ ଦର୍ଶନ କରିଅଛି । ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର
ସଦ୍‌ଦୃଷ୍ଟି ରହିଅଛି । ଏହା ଯଦି ସତ୍ୟ ହୁଏ, ତେବେ ସତ୍ୟାନ୍ତସାରେ
ଏହି ଅପୁରୋହିତମାନେ ପ୍ରାଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉଛନ୍ତି ।”

ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଏହିପରି ଭାବରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି କହିବାଳ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାଲେ । ତତ୍ପରେ ସେହି ଦଗ୍ଧ ପୁରୋହିତ-ମାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବା ମାତ୍ରକେ ସେମାନେ ନିରାମୟ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରାଣପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ଚକ୍ଷୁରୁଦ୍ଧୀଳନ କରି ଦେଖିଲେ, ପ୍ରଜ୍ଞାଦ କସ୍ତୁରୀରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ସେ ପୂର୍ବର ସେହି ବନୀତ ଭକ୍ତ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଦୃଷ୍ଟରେ ଉନ୍ମତ୍ତ ହେବା ତେଣିକି ଆଜି, ପୁରୋହିତ-ମାନେ ତାହାଙ୍କ ସକାଶେ ଏତେ ଯତ୍ନଶା ପାଇଲେ—ଏଥିପାଇଁ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁଃଖିତ । ତାହାଙ୍କୁ ଏହିପରି ମୁହ୍ୟମାନ ବିନୟାବନତ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖି ପୁରୋହିତମାନେ ଭକ୍ତର ଗୁଣ ଗାଇବେ, କି ଭଗବାନଙ୍କର ଗୁଣ ଗାଇବେ—ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ମହିମା ଗାଇବେ, କି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ମହିମା ଗାଇବେ ତାହା କସ୍ତୁରୀଳ ସ୍ଥିର କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଭକ୍ତର ଗୌରବରେ ଭଗବାନଙ୍କର ଗୌରବ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୁରୋହିତମାନେ ଗଦ୍‌ଗଦକଣ୍ଠରେ ଅଶ୍ରୁବୀଣୀ ଉଚ୍ଚାରଣପୂର୍ବକ କହୁ ଉଠିଲେ, “ବସ୍ତୁ । ତୁମ୍ଭେ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ । ତୁମ୍ଭେ ଅପ୍ରତିହତ ବଳବାନସମ୍ପନ୍ନ ଏବଂ ଦୀର୍ଘାୟୁ ହୁଅ । ତୁମ୍ଭେ ଅତୁଳ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟର ଅଧୀଶ୍ୱର ହୋଇ ପୁଣ୍ୟପୋହାଦ ସହସ୍ର ସୁଖରେ କାଳଯାପନ କରି ।”

ପୁରୋହିତମାନେ ଏହିରୂପେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ଅଶ୍ରୁବୀଦ କରି ଦୈତ୍ୟେଶ୍ୱରଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କ ନିକଟରେ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ।

ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପିତାପୁତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧ — ସର୍ବବିଜୟୀ କିଏ ?

ଅଭିରୁଦ୍ଧିପୁର ପୁରବର୍ତ୍ତୀ ସମସ୍ତ ଉପାୟ ବିଫଳ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ହିରଣ୍ୟବର୍ଣ୍ଣିୟ ସେତେବୁର ବିଚଳିତ ହୋଇ ନ ଥିଲେ । କାରଣ ତାହାଙ୍କର ଶେଷ ଭରସା ଥିଲା ଯେ, ଅନ୍ୟ ସବୁର ଉପାୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯାରେ, ମାତ୍ର ଅଭିରୁଦ୍ଧିପୁର 'ବ୍ୟର୍ଥ' କରିବା ପାଇଁ ପୃଥିବୀରେ ଲୋକ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି — ତାହା କରିବା କଦାପି ମନୁଷ୍ୟର ଶକ୍ତିସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଅଭିରୁଦ୍ଧିପୁର ଏଭଳି ପରିଣାମ ଦେଖି ଦୈତ୍ୟରାଜ କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୁକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେ ଜାଣିଲେ ଯେ, ନିଶ୍ଚୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ କୌଶର୍ଯ୍ୟଠାରୁ ଅମାନ୍ୟତା ଶକ୍ତି ଲଭି କରିଅଛି — ନୋହିଲେ, ଏତେ ଉପାୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହେବା ପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଉପାୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହୁଅନ୍ତା କିପରି ? ଧୃତରାଷ୍ଟ୍ର ସେ ସ୍ବରୋହିତମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଭିରୁଦ୍ଧିପୁର ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶୁଣି ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ନିଜ ପାଖକୁ ଡକାଇ ପଠାଇ ପଚାରିଲେ, “ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ! ତୁମ୍ଭେ ଏପରି ପ୍ରଭବ ବେଉଁଠାରୁ ପାଇଲ ? ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଭବ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତମଜ୍ଞାର । ଅଜ୍ଞା, ତୁମ୍ଭର ଏହି ପ୍ରଭବ କଣ ତୁମ୍ଭର ଅସ୍ବଚେଷ୍ଟାପ୍ରସୂତ ? ଅଥବା କୌଶର୍ଯ୍ୟ ମନ୍ଦବଳରୁ ହୋଇଅଛି, କିମ୍ବା ତୁମ୍ଭର ଏପରି ପ୍ରଭବ ସ୍ବାଭାବିକ ?”

ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ପିତାଙ୍କର ଏହି ପ୍ରଶ୍ନ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ପିତାଙ୍କ ଚରଣରେ ପ୍ରଣାମ କରି ସାବିତ୍ରୀଙ୍କୁ କଳାତ ଭାବରେ ନିବେଦନ କଲେ, “ପିତୃ, ମୋର ଏହି ପ୍ରଭବ ମନ୍ଦହାସ ହୋଇ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁ

ଯେଉଁ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ହୃଦୟରେ ଅବସ୍ଥିତ କରନ୍ତି, ସେ ସମସ୍ତେ ଏହିପରି ପ୍ରଭାବଶାଳୀ । ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି କାହାର ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା କରେ ନାହିଁ ଓ ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅସୁବିଧା ମନେ କରିଥାଏ, କୌଣସି କାରଣ ନ ଥିବାରୁ ତାହାର ମଧ୍ୟ ଅନିଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯେ ବ୍ୟକ୍ତି କର୍ମଦ୍ୱାରା, ମନଦ୍ୱାରା ବା ବାକ୍ୟଦ୍ୱାରା ପରୋପକାରରେ ପ୍ରଚ୍ଛତ୍ତ ହୁଏ, ତାହାର ସେହି ପରୋପକାରରୁପ ବାଜରୁ ଭୁର ଭୁର ଶୁଭଫଳ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ମୁଁ ମନରେ କାହାର ଅନିଷ୍ଟ ଚିନ୍ତା କରେ ନାହିଁ; କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅପକାର କରିବାକୁ ପ୍ରଚ୍ଛତ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ ଏବଂ ଯଦ୍ୱିଧାରେ ପରର ଅନିଷ୍ଟ ହେବ, ଏପରି ବାକ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଏହିପରି ପାପରୁ ବିରତ ଥାଇ କେବଳ ସର୍ବଭୂତମୟ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟରୂପେ ଚିନ୍ତା କରୁଥାଏ । ମୋର ଚିତ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କ କଲ୍ୟାଣସାଧନରେ ଉନ୍ମୁଖ । ଅତଏବ କି ନିମିତ୍ତ ମୋର ଶାଶ୍ୱତିକ ବା ମାନସିକ, ଅଧିଦେବିକ ବା ଅଧିଭୌତିକ ଦୁଃଖ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ ? ଏହିରୂପେ ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ସର୍ବଭୂତମୟ ଜଣି ସର୍ବଜ୍ଞାବପ୍ରତି ଅବ୍ୟାଭୀଷିତ ଭକ୍ତି କରିବା ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଅବଶ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।”

ନବମ ଅଧ୍ୟାୟ

ପ୍ରାସାଦରୁ ନିଷେପ

ଅସୁଶ୍ରୁତ, ସର୍ପ, ଦଳା, ଅଗ୍ନି, ବସ ଓ ଅରବିନ୍ଦିୟା ପ୍ରମୁକ
ହୋଇ ସାରିଲଣି । ତଥାପି ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କର ମନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ ।
ତାହାଙ୍କର ମନ ଯେ ପାଷାଣଠାରୁ କଠିନତର, ଏଥିରେ କି ସନ୍ଦେହ
ଥାଇପାରେ ? ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ଚେତ୍ତି କଥା ଶୁଣିଥିଲେ ଅନ୍ଧର ତସୁ ମଧ୍ୟ
ଫିଟି ଯାଇଥାନ୍ତା, ଦୈତ୍ୟରାଜ ସେହି ପ୍ରକାର ଲୋକବିଶ୍ୱାସବାସ ବୈଷ୍ଣବ
କଥା ଶୁଣି ମଧ୍ୟ ସାମାନ୍ୟମାତ୍ର ବିଚଳିତ ହେଲେ ନାହିଁ; ବରଂ ପୁତ୍ରଠାରୁ
ବଡ଼ ବଡ଼ କଥାମାନ ଶୁଣିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତାହାଙ୍କର କୋପାଗ୍ନି
ଉଦ୍‌ବେଗର ପ୍ରକୃତିତ ହେଉଥାଏ । ସେ ଉଚିତମ ପ୍ରାସାଦ ଶିଖରରେ
ଉପବେଶନ କରି ପୁତ୍ର ମୁଖରୁ ଏହିସବୁ କଥା ଶୁଣିଲେ । କୋପରେ
ତାହାଙ୍କ ମୁଖ ଅନ୍ଧକାର ପ୍ରାୟ ହୋଇଗଲା । ସେ କଙ୍କରମାନଙ୍କୁ ଘନ-
ଘୋର ଗର୍ଜନରେ ଅହାନ କରି କହଲେ, “କଙ୍କରଗଣ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ
ଏହି ଅଭୂତ ପ୍ରାସାଦରୁ ଏହି ଦୁର୍ଗୁଣକୁ ଏପରି ଭାବରେ ନିଷେପ କରି
ଯେ, ସେ ଯେପରି ପବିତ୍ର ଉପରେ ପଡ଼େ ଏବଂ ତାହାର ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗ-
ପ୍ରାଙ୍ଗ ଶିଳାଦ୍ୱାରା ଚୂର୍ଣ୍ଣବିଚୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯାଏ ।” ଦୈତ୍ୟ ଓ ଦାନବମାନେ
ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଅନୁସାରେ ପାଳନ କଲେ—ପ୍ରଜ୍ଞାଦ
ସେହି ଶତପୋଜନ ଉକ୍ତ ପ୍ରାସାଦରୁ ନିସିପ୍ତ ହେଲେ । ବାଲକ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ
ହରିଙ୍କୁ ହୃଦୟରେ ଧାରଣ କରି ନିମ୍ନାଭିମୁଖରେ ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।
ସେତେବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥୀ ପୃଥ୍ୱୀ ଜଗନ୍ନିୟନ୍ତ୍ରୀ ହରିଙ୍କ ପରମରକ୍ତ
ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ ପତନ ଦେଖି ଅସ୍ତବ୍ୟ ହୋଇ ତାହାଙ୍କୁ ଧାରଣ କଲେ ।

ହରଣ୍ୟବଶିଷ୍ଠ ଭବିଷ୍ୟେ—ଏହି ଅର ମୋର ପୁତ୍ରର ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ପଞ୍ଚ-
 ବୃତ୍ତରେ ମିଶିଗଲା; କିନ୍ତୁ ତଳକୁ ଓଢ଼ାଇ ଅସି ଦେଖନ୍ତି—ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ
 ଶରୀର ଅଲଗା ଓ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ରହିଅଛି । ରାବଣ ରାମଙ୍କୁ ସହାର କରିବାକୁ
 ଯାଇ ବ୍ୟର୍ଥମନୋରଥ ହୋଇ ଥରେ କହିଥିଲେ, “ମର ନ ମରଇ ରାମ
 ଏ କି ଭଳି ବୋଲା ?” ଦୈତ୍ୟରାଜ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ,
 ମୁଁ ଯେତେ ମନେ କରୁଅଛି, ଏ ବାଳକ ନିଶ୍ଚୟ ଏହି ଅର ବିନାଶପ୍ରାପ୍ତ
 ହେଲା, କିନ୍ତୁ ପୁଣି ଦେଖି, ତାହାର ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଅନିଷ୍ଟ ହୋଇ ନାହିଁ—
 ସେ ଯେପରି ଥିଲା, ସେହିପରି ଅଛି । ଏ କି ମାୟା । ଏ କି ବୁଦ୍ଧକ ।
 ଦେଖାଯାଉ, ଏ ବାଳକ ଯଦି କୌଣସି ମାୟାବାର ବୁଦ୍ଧିରେ ଗୁଳିତ
 ହୋଇ ଏହିପରି ରକ୍ଷା ପାଉଥାଏ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଏହିଅର ଜଣେ ମାୟାବା
 ନିୟନ୍ତ୍ର କରି ତାହାର ସମସ୍ତ ଗୁରୁତ୍ବ ଶେଷ କରିବି ।”

ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ

ଶମ୍ଭୁର ମାୟାବଳ ପ୍ରୟୋଗ

ଅସ୍ତ୍ର, ଶସ୍ତ୍ର, ସର୍ପ, ଦାନ୍ତୀ, ଅଗ୍ନି, ବସ୍ତ୍ର, ଅଭୟରତ୍ନମା, ପ୍ରାସାଦରୁ ନିକ୍ଷେପ ପ୍ରଭୃତି ଗୋଟିକ ମରେ ଗୋଟିଏ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କର ଭୃଷ୍ଟବିଧାନ କରି ପାରି ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ବୋଧହୁଏ କୌଣସି ମାୟାବାଦୀରୁ ଶୁଣିତ, ଏହି ସନ୍ଦେହରେ ଦୈତ୍ୟେଶ୍ଵର ଶମ୍ଭୁର ନାମକ ଜନୈକ ମାୟାବାଦୀ ଡକାଇ କହିଲେ, “ଶମ୍ଭୁର, ମୁଁ ଏହି ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ବାଳକକୁ ବିନାଶ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ମାୟାବା, ଅତଏବ ଏହାକୁ ମାୟା ଦ୍ଵାରା ବିନାଶ କର ।” ଶମ୍ଭୁର ତତ୍ତ୍ଵଶାସ୍ତ୍ର ଅପଣାର ଗୌରବ ଦେଖାଇ କହିଲା, “ଦାନବରାଜ ! ମୁଁ ଏହିକ୍ଷଣି ଏ ବାଳକକୁ ବିନାଶ କରୁଅଛି । ଅପଣ ମୋର ମାୟାବଳ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଶତସହସ୍ର କୋଟି ପ୍ରକାର ମାୟା ଜାଣେ ।” ଏହିଥର ଶାମ୍ଭୁର ମାୟା ପ୍ରୟୁକ୍ତ ହେବ; କିନ୍ତୁ ଶମ୍ଭୁରର ଏହି ଅସ୍ଥାଳନ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି କିଏ ହାସ୍ୟ ସମ୍ବରଣ କରିବ ? ଏତେ ଜପାୟା ବିଫଳ ହେବା ପରେ ଶମ୍ଭୁରକୁ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସାହସୀ ଦେଖି କିଏ ମନେ ନ କରିବ—“କହ କହ ଗଲେ ଫସରଫାଟି; ସାନ ଅସିଲେ ବେସର ବାଟି ?” ଦେଖାଯାଉ ସମ୍ଭୁରର ମାୟାର କ୍ଷମତା କେତେ ?

ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ଶମ୍ଭୁରଙ୍କର ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କୁ ସାନ୍ନ୍ଦ୍ରନା ଦେଇ ସର୍ବତ୍ର ସମଦର୍ଶୀ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ବିନାଶ କରିବାପାଇଁ ମାୟାଜାଲ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏଣେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଶମ୍ଭୁରଙ୍କର ପ୍ରତି ଢିଲେମାଡ଼ି ମାୟୁର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରକାଶ ନ କରି ସମାହତ ଚିତ୍ତରେ ହରିଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତେଣେ ଭଗବାନ ଚକ୍ରପାଣି ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରିବାପାଇଁ କରାଳ ସୁଦର୍ଶନ

ଚକ୍ରକୁ ଆଦେଶ କରିବାମାତ୍ରରେ ସ୍ୱଦର୍ଶନ ପ୍ରଜ୍ଞାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆଗମନ
 କଲା । ସେହି ଶୀଘ୍ରାମୀ ଚକ୍ର ସେହି ବାଳକର ଦେହ ରକ୍ଷା କରିବା
 ପାଇଁ ଶମ୍ଭୁରର ସହସ୍ର ମାୟା ଏକାଦିକପେ ଚଳନ୍ତି କଲା । ଅତୀତର
 ଦୈତ୍ୟରାଜ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ସ୍ୱଶୋଷକ ସମୀପେକୁ କହିଲେ, “ତୁମ୍ଭେ
 ଅବଳମ୍ଭେ ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଏହି ଦୁଗ୍ରସ୍ତକୁ ଚଷ୍ମ କର ।” ସେତେ-
 ବେଳେ ଶୀଘ୍ର ରୁଷ ନିତାନ୍ତ ଦୁଃସହ ବାୟୁ “ସଥାଞ୍ଜ ମହାଗୁକ ।” ଏହି
 କଥା କହି ପ୍ରଜ୍ଞାନଙ୍କ ଦେହ ଶୋଷଣ ନିମିତ୍ତ ଶୀଘ୍ର ତାହାଙ୍କ ଦେହରେ
 ପ୍ରବେଶ କଲା । ନିଜ ଦେହରେ ସ୍ୱଶୋଷକ ବାୟୁ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି
 ବୁଝିପାରି ପ୍ରଜ୍ଞାନ ପବନାଶନ ଶେଷମୁଖି ଭଗବାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବାକୁ
 ଲାଗିଲେ । ସେତେବେଳେ ଅନନ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରାଗାନ୍ୱିତ ହୋଇ ପ୍ରଜ୍ଞାନଙ୍କ
 ହୃଦୟରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସେହି ରାସଣ ବାୟୁକୁ ପାନ କରିବାକୁ
 ଲାଗିଲେ । ସ୍ୱଶୋଷକ ବାୟୁ ଶୟାପାତ୍ର ହେଲା । ଏହିରୂପେ ଶାମ୍ଭୁର
 ମାୟା ଓ ସ୍ୱଶୋଷକ ବାୟୁ ବେହି ପ୍ରଜ୍ଞାନଙ୍କୁ ବିନାଶ କରି ପାରଲେ
 ନାହିଁ । ଅସୁରରାଜଙ୍କ ଭାବନାର ଆଉ ଅନ୍ତ ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ବେଳେ
 ଏକାମରେ ଏକପ୍ରାଣରେ ଭାବିବାକୁ ଲାଗିଲେ—“ମୋର ଜ୍ଞାତ ସମସ୍ତ
 ଉପାୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହେଲା । ବାଳକର ବିନାଶରେ ଶିଷ୍ଟ ମହୁମାର ବିନାଶ ।
 ଆଉ କି ଉପାୟ କରିବ ?”

ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଗୁରୁଗୃହରେ ନୀତିଶିକ୍ଷା — ପ୍ରକୃତ ଭାଗ୍ୟବାନ କିଏ ?

ଶମ୍ଭୁଗୁରୁର ମାୟା ଚେଳ ହେଲା । ବାସୁ ମଧ୍ୟ ଶୟନାସ୍ତ୍ର ହେଲା । ଦୈତ୍ୟରାଜ ଅନନ୍ୟାସାୟ ହୋଇ ପ୍ରଜ୍ଞାଦକୁ ପୁନଃ ଗୁରୁଗୃହକୁ ପଠାଇବାପାଇଁ ମନସ୍ଥ କଲେ । ତାହାଙ୍କର ଅଣା ଏହି ଯେ, ତାଙ୍କ ମତର ଅନୁକୂଳ ଗୁରୁ ନିକଟରେ ରହି ଯଦି ପ୍ରଜ୍ଞାଦର ମନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇପାରେ । କାରଣ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ମାରଣ କୌଶଳ-ମାନ ଜଣାଥିଲା, ପୁତ୍ରବିନାଶ ନିମିତ୍ତ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ କରି ସାରିଲେଣି । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଗୁରୁଗୃହରେ ଥାଉ, ଦୈତ୍ୟରାଜ ମଧ୍ୟ ପୁତ୍ରବିନାଶର ନବ ନବ ଯନ୍ତ୍ର ଅବିଷ୍କାର କରୁଥାନ୍ତୁ । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦର ମାନସିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲା ତ ସ୍ୱଖର କଥା; ନଚେତ୍, ପୁନଃ ତାହାଙ୍କ ପ୍ରତି ନବାବିଷ୍ଣୁ ତ ବିନାଶମୟ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଯାହାହେଉ ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କ ଇଚ୍ଛାକ୍ରମେ ମହାମତି ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଗୁରୁଗୃହକୁ ଗମନ କଲେ । ଗୁରୁ ପ୍ରତିଦିନ ସେହି ବାଲକକୁ ରାଜ୍ୟଫଳପ୍ରଦ ଲାଭଶାସ୍ତ୍ର ବିଷୟରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ଯେତେବେଳେ ବୁଝିଲେ ଯେ, ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଲାଭଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷିତ ଓ ବିନୀତ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ସେ ଦାନବରାଜ ହରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କ ସମୀପକୁ ଯାଇଁ ଅପଣାର କୃତକାର୍ଯ୍ୟତା ବିଷୟରେ ନିବେଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଅରୁଣ ସାନଦିଗ୍ରେ ଦାନବରାଜଙ୍କୁ କହଲେ, “ଦୈତ୍ୟପତି ! ଅପଣଙ୍କ ପୁତ୍ର ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କୁ ମୁଁ ଲାଭବିଦ୍ୟା ଶିଖାଇଅଛି । ଶୁକ୍ରାବୃନ୍ଧ ଯେ ଶତ-ରଥଦେଶ କରିଅଛନ୍ତି, ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ତାହା ସୁଦରରୁପେ ଅସୁତ କରି-

ଅଛନ୍ତି ।” ଏହି କଥା ଶୁଣି ଦୈତ୍ୟରାଜ ଟିକିଏ ଅଶ୍ବସ୍ତ ହୋଇ ସୁନ୍ଦର
 ନୀଳବଦ୍ୟାନୈମିଶ୍ୟ ବସୟରେ ପ୍ରଶ୍ନ କର କହିଲେ, “ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ! ରାଜା
 ଶତ୍ରୁ ଓ ମିତ୍ର ଏହି ଉଭୟଙ୍କ ପ୍ରତି କପର ବ୍ୟବହାର କରିବେ ? ସମ୍ବରୁଦ୍ଧି
 ଓ ଏହି ଉଭୟର ସାମ୍ୟାବସ୍ଥାରେ କପର ଅତରଣ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ?
 ମନ୍ଥୀ, ଅମାତ୍ୟ, ବାହ୍ୟ ବା ଅଭ୍ୟନ୍ତର ଚର, ଶକ୍ତିତ, ଅଶକ୍ତିତ ଓ
 ଶୈର—ଏମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କପର ବ୍ୟବହାର କରିବ ? ସକ୍ଷିବ୍ରହ୍ମାଦି
 ସ୍ଥଳରେ କେଉଁଠାରେ କପର ବାଣୀ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, କେଉଁଠାରେ
 କପର ରହୁବା ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଏବଂ ପଦ୍ମାବତୀ ଦୂର୍ଗବା ଜଳଦୂର୍ଗ ବିରୁପେ
 ଭେଦ କରିବାକୁ ହେବ ? ଅବଶ୍ୟ ବସୀ ପୁଲନ୍ଦ ମେଳୁ ପ୍ରଭୃତି ଅସଭ୍ୟ
 ଜାତିମାନଙ୍କୁ ବଶୀଭୂତ କରିବାକୁ ହେଲେ ଏବଂ ରୁଦ୍ର ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ନିରାଶ
 କରିବାକୁ କପର ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ହେବ ? ଏହି ସମସ୍ତ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ
 ପାତ୍ରା କହୁ ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଅଛ, ସେ ସମସ୍ତ ବହୁ । ତୁମ୍ଭର
 ମନୋଗତ ଭବ ଜାଣିବା ପାଇଁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ହେଉଅଛି ।”

ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ପିତାଙ୍କର ପ୍ରଶ୍ନମାନ ଶୁଣି ବିନୟାବନତ ହୋଇ ତାହାଙ୍କ
 ଚରଣରେ ପ୍ରଣିପାତପୂର୍ବକ ବୃତ୍ତାଞ୍ଜଳିପୂର୍ବକେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ
 କହିଲେ, “ପିତା ! ଅପଣ ଯେ ସମସ୍ତ ବସୟ ମୋତେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ,
 ସ୍ବରୂଦେବ ସେ ସମସ୍ତ ବସୟରେ ମୋତେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ
 ତାହା ଶିକ୍ଷା କରିଅଛି । କିନ୍ତୁ ମୋ ମତରେ ସେ ନୀତି ସାଧୁ ବୋଲି କୋଷ
 ହେଉ ନାହିଁ । ଶତ୍ରୁମିତ୍ରମାନଙ୍କର ବଶୀକରଣ ବସୟରେ ସାମ, ଦାନ,
 ଭେଦ, ଦଣ୍ଡ ପ୍ରଭୃତି ଉପାୟତତ୍ତ୍ବସ୍ବ ଉପଦେଶ ହୋଇଅଛି; କିନ୍ତୁ ପିତା,
 ଅପଣ କୋଷ କରିବେ ନାହିଁ, ମୁଁ ସେପରି ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର ଦେଖୁ ନାହିଁ ।
 ମହାବାହା ! ପେଉଁଠାରେ ସାଧର ଅଭବ, ସେଠାରେ ସାଧନର
 ପ୍ରୟୋଜନ କଣ ? ଯେତେବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥ ଜଗନ୍ନାଥ, ସବୁଭାଷା—

ପରମାତ୍ମା ଗୋବିନ୍ଦ ସବୁରୁଦର ଅନ୍ତରାତ୍ମାରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଅଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ମିତ୍ର ଓ ଅମିତ୍ରର କଥା କେଉଁଠାରେ ? ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ତ ସମାନ । ଯେତେବେଳେ ଭଗବାନ୍ ବସ୍ତୁ ଅପଣଙ୍କ ଠାରେ, ମୋଠାରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସବୁଙ୍କ ବିଦ୍ୟମାନ, ସେତେବେଳେ ଏ ମୋର ମିତ୍ର—ସେ ମୋର ଶତ୍ରୁ, ଏପ୍ରକାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା କିରୂପେ ସଙ୍ଗତ ହେବ ? ଯେଉଁ ଜାତିଶାସ୍ତ୍ରରେ ଶୁଣଦ୍ୱେଷାଦିମୂଳକ କଥାମାନ ରହିଅଛି, ସେପରି ଜାତିଶାସ୍ତ୍ରରେ କି ପ୍ରୟୋଜନ ? ବରଂ ନିଷ୍ଟାମ ହୋଇ ଅସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଯତ୍ନ କରିବା ବିଧେୟ । ହେ ଅସୁରେଶ୍ୱର ! ମୋହବଶତଃ ଅବଦ୍ୟାରେ ବିଦ୍ୟାବୋଧ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥାଏ । ଦେଖନ୍ତୁ, ବାଳକ କି ଶଯ୍ୟୋତକୁ ଅଗ୍ନି ବୋଲି ମନେ କରେ ନାହିଁ ? ଯାହାଦ୍ୱାରା ସଂସାର ବନ୍ଧନର ମୋଚନ ହୁଏ, ତାହା କର୍ମ ଏବଂ ଯଦ୍ୱାରା ମୁକ୍ତିଲାଭ ହୁଏ, ତାହା ବିଦ୍ୟା (ସା ବିଦ୍ୟା ଯା ବିମୁକ୍ତେୟ) । ଅର୍ଥକାମାଦର ସାଧକ ଅନ୍ୟ କର୍ମ କେବଳ ଅୟାସ ନିମିତ୍ତ ବିହତ ହୋଇଅଛି । ଏବଂ ଅନ୍ୟ ବିଦ୍ୟା ଐନ୍ଦ୍ରିକାନ୍ତକାଦି ଶିଳ୍ପବିଦ୍ୟା ପରି କେବଳ କୌଶଳରେ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହେଉଅଛି । ଅତଏବ, ରାଜ୍ୟାଦି ସାଧକ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ତୁଚ୍ଛ ଜ୍ଞାନ କରି ଯାହା ସାର, ତାହା ଅପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ବର୍ତ୍ତିମାନ ନିବେଦନ କରୁଅଛୁ—

“ଦେଖନ୍ତୁ, କେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ରାଜ୍ୟ ଓ ଧନ ଲାଭର ଅଭିଳାଷୀ ନୁହେଁ ? କିନ୍ତୁ ଏହି ରାଜ୍ୟ ଓ ଧନ ଉଦ୍ଧୟେ ଜନ୍ମାନ୍ତରାଶି ପୁଣ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଲଭ୍ୟ । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୁଣ୍ୟବାନ୍ ପୁରୁଷମାନେ ଏହା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ମହାଭାଗ । ସମ୍ପଦ ପ୍ରତି ବା ମହତ୍ତ୍ୱଲାଭ ପ୍ରତି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯତ୍ନଶୀଳ ଦେଖାଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଉଦ୍ଧୟୋଗ ସେହି ସମ୍ପଦାଦି ଲାଭର କାରଣ ନୁହେଁ—ପୁରୁଷର ଭାଗ୍ୟ ତାହା ପ୍ରଦାନ କରିଥାଏ । ପ୍ରଭୁ । ଦେଖନ୍ତୁ, ଯେଉଁମାନେ ନିତାନ୍ତ ଜିତ, ବିବେକଶୂନ୍ୟ, ଦୁର୍ବଳ ଓ ରାଜନୀତି ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନଭିଜ୍ଞ,

ସେମାନେ ସୁଦ୍ଧା ଭାଗ୍ୟବଳରେ ସମୟ ଲାଭ କରନ୍ତି । ଅତଏବ ଯେ ମହତ୍ତ୍ୱ ଶ୍ରେଣୀ କାମନା କରନ୍ତି, ତାହାଙ୍କୁ ପୁଣ୍ୟ ଉପାର୍ଜନରେ ଯତ୍ନବାନ୍ ହେବାକୁ ହେବ । ଯେ ମୁକ୍ତି ପ୍ରାର୍ଥନା କରନ୍ତି, ତାହାଙ୍କର ସର୍ବତ୍ର ସମଦୃଷ୍ଟି ରଖିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଦେବତା, ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ବୃକ୍ଷ ଓ ସରସ୍ୱତୀ—ଏମାନେ ଅନନ୍ତଦେବଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ; କେବଳ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତାରେ ଅବସ୍ଥିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯେ ଏହି ସମୁଦାୟ ବିଷୟ ଜାଣିଅଛନ୍ତି, ସେ ସ୍ଥାବରଜଙ୍ଗମାୟକ ବସ୍ତୁ ଅସୁବଦ୍ ଦେଖନ୍ତି । କାରଣ, ବିଷ୍ଣୁ ବିଶ୍ୱରୂପ ଧାରଣ କରି ରହୁ ଅଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର ଏହିପରି ବୁଦ୍ଧି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ଅନାଦି ଭଗବାନ୍ ଈଶ୍ୱର ତାହା ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ସେ ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ସମୁଦାୟ ଜ୍ଞେୟ ଦୂର ହୁଏ ।”

ହରଣ୍ୟକଣିଷ୍ଠ ପଞ୍ଜିକାଙ୍କ ମୁହଁରୁ ଏହିପରି ବାକ୍ୟ ଶ୍ରବଣକରି କୋପ-ଜର୍ଜରିତ ହେଲେ । ସେ ସୈନ୍ଦବୀରୁ ଉତ୍ତରଣାତ୍ ଗାନ୍ଧୋଦ୍ଧାନ କରି ମହା-କୋପରେ ପରମ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପଞ୍ଜିକାଙ୍କ ବସିଥିବା ପଦାଘାତ କଲେ । ସେ କୋପାନଳରେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ଏବଂ ନିତାନ୍ତ ଅସହ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ, ସତେ ଯେପରି ସମସ୍ତ ସ୍ୱପ୍ନର ସ୍ୱପ୍ନର କରିବାର ବାସନାରେ ସେ ହସ୍ତଦ୍ୱାରା ହସ୍ତ ନିଷ୍ପେଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଦ୍ଵାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ନାଗପାଶବନ୍ଧନ ଓ ସମୁଦ୍ରରେ ନିକ୍ଷେପ

ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳ ମୁଖରୁ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ସର୍ବବ୍ୟାପିତ୍ଵ ପ୍ରଭୃତି ସୁଶ୍ରାମ ଶ୍ରବଣ କରି ହରଣ୍ୟବର୍ଣ୍ଣିୟ ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳୁ ନାନା ନିର୍ଦ୍ଦୀତନ ଓ ଗୁରୁଗୁହରେ ବିବିଧ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଅଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଉଅଛି, ଏହି ଭାବନା ତାହାଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଅଧୀର ହୋଇ କହିଲେ, “ଅହେ ବିପ୍ରଚକ୍ଷେ ! ଅହେ ରାହୋ ! ଅହେ ବଳ ! ତୁମ୍ଭେମାନେ ଏହି ବାଳକକୁ ନାଗପାଶରେ ବନ୍ଧନ କରି ସମୁଦ୍ରରେ ନିକ୍ଷେପ କର; ଅଉ ବଳମ୍ଭ କରି ନାହିଁ । ଏହା ନ କଲେ ସମୁଦ୍ରାୟ ଦୈତ୍ୟ ଓ ଦାନବମାନେ ଏହି ଦୁର୍ଗୁଣା ମୁହର ମତାବଳମ୍ଭୀ ହେବେ । ଅମ୍ଭେମାନେ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଲୋକେ ବାରମ୍ବାର ନିବାରଣ କରିଅଛୁଁ, ତଥାପି ଏହି ପାଗାଳୁ ବିଷ୍ଣୁର ଓଷ୍ଠ ବରୁଅଛି । ଅତଏବ ଦୁଷ୍ଟ ଲୋକର ବିନାଶ ମଙ୍ଗଳଜନକ ।”

ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର, ସର୍ପ, ହସ୍ତୀ, ଅଗ୍ନି, ବିଷ୍ଣୁ, ଅଭିରୁଚିୟା, ପ୍ରାସାଦରୁ ନିକ୍ଷେପ, ମାୟାବଳ ପ୍ରଭୃତି ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଉପାୟ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଅଛି । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଅସ୍ଥିତ ଶରୀର ଓ ମନରେ ବିଦ୍ୟମାନ । ବର୍ତ୍ତମାନ ନାଗପାଶବନ୍ଧନରୁପ ନୂତନ ବିନାଶୋପାୟରୁ ଅଗ୍ରୟ ଲାଭ କରି ଦୈତ୍ୟରାଜ କଣ ସଫଳମନୋରଥ ହେବେ ? ଦେଖାଯାଉ, ବିପଦବାରଣ ଶ୍ରୀମଧୁସୂଦନଙ୍କର କି ଚ୍ୟାନ୍ । ଦୈତ୍ୟମାନେ ହରଣ୍ୟବର୍ଣ୍ଣିଙ୍କର ଅଦେଶ ଶୁଣିବାପାତ୍ରକେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦକୁ ନାଗପାଶରେ ବନ୍ଧନକରି

ସାଗରଜଳରେ ନିସେପ କଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିବାମାତ୍ରେ ମହାସାଗର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସୁବ୍ଧ ଏବଂ ଉଦ୍ବେଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ହରଣ୍ୟ ବଣିଷୁ ସାଗରଜଳଦ୍ୱାରା ଭୁଲେକ ପ୍ଳାବିତ ପ୍ରାୟ ଦେଖି ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କୁ କେତେ ଉପଦେଶ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଦୈତ୍ୟରାଜ ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସମ୍ବୋଧନ କରି କହିଲେ, “ହେ ଦୈତ୍ୟବୃନ୍ଦ, ଭୁଲ୍ଲେମାନେ ଏହି ସମୁଦ୍ରଗର୍ଭରେ ଏହି ଦୁର୍ମତକୁ ପବିତ୍ର-ଦ୍ୱାରା ଦୃଢ଼ରୂପେ ଅଛାଦନ କର । ଅଗ୍ନି ଏହାକୁ ଦଗ୍ଧ କରି ପାରେ ନାହିଁ । ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର ଏହାକୁ ଛେଦ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ନାହିଁ । ଉରଗମାନେ ଏହାକୁ ବିନାଶ କରି ପାର ନାହାନ୍ତି । ଜୀର୍ଣ୍ଣ ବିଷ ଓ ଅଭିରୁଚିୟା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଅଛି । ଶମ୍ଭୁରାସୁରର ମାୟା ମଧ୍ୟ ଏହା ନିକଟରେ ମରାସ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଉଚ୍ଚ ପବତଶିଖରୁ ଏହାକୁ ନିସେପ କଲି, ତହିଁରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର କିଛିମାତ୍ର ଅନିଷ୍ଟ ହେଲା ନାହିଁ । ଏହି ବାଳକ ଅତି ଦୁଷ୍ଟସ୍ୱଭାବ । ଏହାର ଜୀବନ ବିଫଳ । ଅତଏବ ଏହି ଦୁର୍ମତ ବର୍ଜିମାନ ଏହି ସମୁଦ୍ରରେ ପବିତ୍ରସମୁଦ୍ରଦ୍ୱାରା ଆଚାନ୍ତ ହୋଇ ଅବସ୍ଥାନ କରୁ । ଏହିପରି ହେଲେ ଅନ୍ତତଃ ସହସ୍ର ବର୍ଷ ପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବ ।”

ଦୈତ୍ୟରାଜଙ୍କର ପୁରୋକ୍ତ କଥାମାନ ଶୁଣି ଦୈତ୍ୟ ଓ ଦାନବମାନେ ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦକୁ ପବିତ୍ରଦ୍ୱାରା ଅବିମଳ କଲେ । ସେମାନେ ପବିତ୍ରସମୁଦ୍ରଦ୍ୱାରା ସହସ୍ର ଯୋଜନ ଅଛାଦନ କରି ରଖିଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ବର୍ଜିମାନ କଣ କରୁଛି ? ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ କଣ ଅଶନଶ୍ୱାସୀ ହୋଇ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବେ ? ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ନାମରେ କଣ କଲଙ୍କ ଲାଗିବ ? ନା, ନା, ମହାମତି ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ସମୁଦ୍ରଗର୍ଭରେ ପବିତ୍ରମାନଙ୍କଦ୍ୱାରା ଅଛାଦିତ ହୋଇ ସୁଦ୍ଧା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାସୋର ନାହାନ୍ତି । ସେ ଅଦ୍ଭିତ ବେଳାରେ ଏକାଗ୍ରଚିତ୍ତ

ହୋଇ ବସୁଙ୍କ ପ୍ରବରେ ମଉ । ଏହିପରି ଯେଉଁ, ଭକ୍ତ ଓ ବଶ୍ଵାସ ନ
 ଥିଲେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ନାମ ମର ସ୍ଵପାରରେ ଅମର ହୋଇ ରହନ୍ତା କାହିଁକି ?
 ଅତି ବସୁରେ ପଡ଼ି ଭକ୍ତ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଭାଷାରେ ପ୍ରବ କରେ,
 ତାହା ଅତି ପ୍ରାଣସ୍ପର୍ଶୀ । ଅତି ଅମ୍ବେମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ବସୁ ପ୍ରବ ଶୁଣି
 ଭବନ ସାର୍ଥକ କରନ୍ତା ।

ସମ୍ବୋଧନ ଅଧ୍ୟାୟ

ପ୍ରକ୍ରିୟାବଳୀର ବିଷୟ ସ୍ତବ

ମହା ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ ପବନମାନଙ୍କ ଦ୍ଵାରା ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଷ୍ଣୁଗତପ୍ରାଣ ଭକ୍ତପ୍ରବର ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ଜାଣି କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ, “ହେ ପୁଣ୍ୟସାଧବ ! ହେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ ! ହେ ସର୍ବଭୋକାସୁନ୍ଦ ! ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ତୁମ୍ଭେ ଶାନ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ଧାରଣ କରିଥାଅ, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମଣ୍ୟଦେବ, ଗୋ-ବ୍ରାହ୍ମଣର ହୃଦୟର ଓ ଜଗତର ମଙ୍ଗଳକାରୀ ଗୋବିନ୍ଦ । ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ପୁନଃ ପୁନଃ ନମସ୍କାର । ତୁମ୍ଭେ ବ୍ରହ୍ମସ୍ଵରୂପରେ ସୃଷ୍ଟି କର, ବିଷ୍ଣୁ ରୂପେ ପାଳନ କର ଏବଂ ଲକ୍ଷ୍ମୀରୂପେ ରୁଦ୍ରମୁଖି ଧରିଥାଅ । ତୁମ୍ଭେ ତ୍ରିମୁଖି, ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ହେ ଅଚ୍ୟୁତ ! ଦେବତା, ଯକ୍ଷ, ଅସୁର, ସିଦ୍ଧ, ନାଗ, ଗନ୍ଧର୍ବ, କିଳର, ପିଶାଚ, ରାକ୍ଷସ, ମନୁଷ୍ୟ, ପଶୁ, ପକ୍ଷୀ, ପିପିଲିକା, ସରୀସୃପ, କୁମ୍ଭି, ଜଳ, ଅକାଶ, ବାୟୁ, ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ, ରସ, ରୂପ, ଗନ୍ଧ, ମନ, ବୁଦ୍ଧି, ଅସ୍ଥା, କାଳ ଓ ସତ୍ତ୍ଵାଦିଗଣ—ତୁମ୍ଭେ ଏ ସମୁଦାୟର କାରଣ ଏବଂ ଏହି ସମୁଦାୟ ପଦାର୍ଥ ତୁମ୍ଭର ସ୍ଵରୂପ । ତୁମ୍ଭେ ବିଦ୍ୟା, ତୁମ୍ଭେ ଅବିଦ୍ୟା, ତୁମ୍ଭେ ସତ୍ୟ, ତୁମ୍ଭେ ଅସତ୍ୟ, ତୁମ୍ଭେ ବିଷ୍ଣୁ, ତୁମ୍ଭେ ଅମୃତ, ତୁମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଓ ଅଗତ ସମୁଦାୟ ବେଦୋକ୍ତ କର୍ମସ୍ଵରୂପ । ହେ ବିଷ୍ଣୋ ! ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତ କର୍ମର ଫଳଭୋକ୍ତା ଓ ସମସ୍ତ କର୍ମର ଉପକରଣ ଏବଂ ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତ କର୍ମର ଫଳ । ପ୍ରଭୋ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ, ଅନ୍ୟସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏବଂ ଏହି ସମସ୍ତ ବିଶ୍ଵକୁ ବ୍ୟାପି ରହିଅଛ । ତୁମ୍ଭର ଏହି ବ୍ୟାପ୍ତିଦ୍ଵାରା ସୃଷ୍ଟ ହେଉଅଛି ଯେ, ତୁମ୍ଭର ସାମର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରଭୃତ ଏବଂ ତୁମ୍ଭର ସ୍ଵଭାବ

ସତ୍ୟ । ଯୋଗୀମାନେ ତୁମର ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି, ଯାଦି କମାନେ ତୁମର ଜିଦେଶ୍ୟରେ ଯଜ୍ଞନୁଷ୍ଠାନ କରିଥାନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରକାଶ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ତୁମର ମହତ୍ତ୍ୱ ରୂପ । ଏହି ଜଗତ୍ ତଦପେକ୍ଷା ସୁକ୍ଷ୍ମ; ନାନାପ୍ରକାର ଜୀବଜନ୍ତୁ ତଦପେକ୍ଷା ସୁକ୍ଷ୍ମ ଏବଂ ଜୀବଜନ୍ତୁମାନଙ୍କର ଯେ ଅନ୍ତରାତ୍ମା ଅଛି, ତାହା ତତ୍ତ୍ୱବ୍ୟାପେକ୍ଷା ସୁକ୍ଷ୍ମ । ଏ ସମସ୍ତ ତୁମର ରୂପଭେଦ । ଏହି ଅନ୍ତରାତ୍ମାଠାରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ସୁକ୍ଷ୍ମାଦି ବିଶେଷଣର ବହୁଭୂତି ତୁମର ପରମାତ୍ମା-ସ୍ୱରୂପ କୌଣସି ଏକ ଅଚିନ୍ତ୍ୟ ରୂପ ଅଛି । ତୁମର ସେହି ସ୍ୱରୂପୋତ୍ପନ୍ନନାମକ ରୂପକୁ ନମସ୍କାର ।

“ହେ ସବାସନ୍, ସବଂ ଭୂତ ମଧ୍ୟରେ ତୁମର ସିରୁଣାଶ୍ରୀତ ଅନ୍ୟ ଏକ କିଛି ଶକ୍ତି ଅଛି । ହେ ସ୍ୱଚେଷ୍ଟର । ସେହି ନିତ୍ୟ ଶକ୍ତିକୁ ନମସ୍କାର । ଯାହା ବାକ୍ୟ ମନର ଅଗୋଚର, ଯାହା ଜାତିଗୁଣାଦି ବିଶେଷଣଶୂନ୍ୟ ତୁମର ସେହି ପରମ ଚିତ୍ତଶକ୍ତିକୁ ନମସ୍କାର । କୌଣସି ପାଦାର୍ଥ ଯାହାଙ୍କ ଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ସେ ସକଳ ପଦାର୍ଥଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର, ସେହି ଭଗବାନ୍ ବାସୁଦେବଙ୍କୁ ସର୍ବଦା ନମସ୍କାର । ଯାହାଙ୍କର ନାମ ଓ ରୂପ ନାହିଁ—ବେବଳ ଅସ୍ତିତ୍ୱଦ୍ୱାରା ଯାହାଙ୍କର ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ, ସେହି ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ଭୁୟୋଭୁୟଃ ନମସ୍କାର କର । ଦେବତାମାନେ ଯାହାଙ୍କର ସୁକ୍ଷ୍ମ ରୂପକୁ ନେତ୍ରଗୋଚର କରି ନ ପାରି ଅବତାରରୂପକୁ ଅର୍ଚ୍ଚନା କରନ୍ତି, ସେହି ମହାତ୍ମାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନ୍ତରରେ ଅବସ୍ଥାନ କରି ଶୁଦ୍ଧଶୂନ୍ୟ ସମୁଦାୟ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରୁଅଛନ୍ତି, ସେହି ସର୍ବସାର୍ଥ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ଏହି ଜଗତ୍ ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ଅଭିନିତ, ସେହି ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ନମସ୍କାର । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଧ୍ୟାୟ ଓ ଜଗତର ଆଦି । ସେ ଅବ୍ୟୟ ସ୍ୱରୂପ । ସେ ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉଛନ୍ତି । ଯାହାଙ୍କଠାରେ ଅସିୟ ଅବ୍ୟୟ ଏହି ଶକ୍ତି ଓତପ୍ରୋତ ହୋଇ ଯିବୁଅଛି, ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆଧାର, ସେହି ହରି ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉଛନ୍ତି । ଯାହାଙ୍କଠାରେ ସମୁଦାୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଅବସ୍ଥିତ

ଯାହାକିଠାରୁ ସମସ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଉତ୍ପନ୍ନ, ସେ ସମୁଦାୟ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡସ୍ବରୂପ ସେହି ଚିଷ୍ଟକୁ ନମସ୍କାର । ତାହାଙ୍କୁ ବାରମ୍ବାର ନମସ୍କାର । ସେହି ଅନନ୍ତ ସ୍ବରୂପ ସବଗାମୀ, ସ୍ବତନ୍ତ୍ର ସେ ଯେ, ମୁଁ ସେ (ସୋଫ୍ଟ) । ଯୋଠାରୁ ସମସ୍ତ ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ମୁଁ ସମୁଦାୟ—ମୋଠାରେ ସମୁଦାୟ ଅଛି ଏବଂ ମୁଁ ଚିତ୍ତ ଓ ଅସ୍ତ୍ର । ପରମାତ୍ମାଙ୍କଠାରେ ମୋର ଅଶ୍ରୟ । ମୁଁ ଅସ୍ତ୍ର; ଅବ୍ୟୟ ବ୍ରହ୍ମ—ମୁଁ ସୃଷ୍ଟି ଅଗ୍ରର ବିଦ୍ୟମାନ ଥିଲି ଏବଂ ମହାପ୍ରଳୟ ପରେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ ଥିବି । ମୁଁ ପରମ ସ୍ବରୂପ ।”

ବାହ୍ୟର ଅଗାଧ ଜଳରେ ପବିତ୍ରାତ୍ମା ହୋଇ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଏହିରୂପେ ଅତ୍ୟା ସହୃଦ ଅଭେଦଭାବରେ ଚିଷ୍ଟକୁ ଚିନ୍ତା କରି ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନାୟ ଚନ୍ଦ୍ରଯୁକ୍ତ ଲଭି କଲେ ଏବଂ ସେ ଅପଣାକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିଷ୍ଟ ବୋଲି ବୋଧ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ସମୟରେ ତାହାଙ୍କର ଏପରି ଭେଦଜ୍ଞାନ ଲାଭିଲା ନାହିଁ ଯେ, ସେ ସ୍ବୟଂ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ । ସେ ଅବାନ୍ତର ଜ୍ଞାନ ପରଶୁନ୍ୟ ହୋଇ ମୁଁ ଅବ୍ୟୟ, ଅନନ୍ତ ପରମାତ୍ମ — ଏହି ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ଏହିପରି ଭାବନାଯୋଗେ ପାପସୟ ହୋଇଗଲା । ସେତେବେଳେ ଚିଷ୍ଟ ତାହାଙ୍କର ସେହି ବଶିଷ୍ଠ ଚକ୍ରଜ୍ଞାନମୟ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ଅବସ୍ଥାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହିରୂପେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଯେତେବେଳେ ଯୋଗବଳରେ ଚିଷ୍ଟମୟ ହେଲେ, ସେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କର ଅନ୍ତଃକରଣରେ ସହସ୍ର ନାଗପାଶ ଛଳ ହୋଇଗଲା; ସମୁଦ୍ର କ୍ଷୁଭିତ ଓ ତରଙ୍ଗାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଜଳଜନ୍ତୁମାନେ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ପକ୍ରେମଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେତେବେଳେ ମହାମତି ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତୃକ ବଂଶୋପରାଜିତ ଶୈଳରାଣୀ ଦୁରକୁ ନିକ୍ଷେପ କରି ସେହି ସାଗରସଲିଳରୁ ନିର୍ଗତ ହେଲେ । ସେ ସମୁଦ୍ରରୁ ବାହାରି ଦେଖିଲେ, ସମୁଦାୟ ଜଗତ୍ ଅକାଶାଦିରୂପେ ଦୃଶ୍ୟମାନ ହେଉଛି । ପରେ ସେ ଅପଣାକୁ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ବୋଲି ସ୍ମରଣ କଲେ । ଅନନ୍ତର ଧୀମାନ୍

ଦୈତ୍ୟବାଳକ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାଦି ସଂପଦ କରି ପ୍ରିୟ ମନରେ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ
ଅନାଦି ସୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କର ପ୍ରବ କରବାରୁ ଲାଗିଲେ ।

ପ୍ରଜ୍ଞାଦ କହିଲେ, “ହେ ପରମାର୍ଥ ଜ୍ଞାନରୂପ ! ହେ ଦୃଶ୍ୟରୂପ !
ତୁମ୍ଭେ ସୁନ୍ଦର, ସୁସ୍ଥ, ଶର ଓ ଅଶର । ତୁମ୍ଭେ ବ୍ୟକ୍ତି, ଅବ୍ୟକ୍ତି, ନିରାକାର,
ସାକାର, ନିୟାମକ ଓ ନିର୍ଲେପ । ତୁମ୍ଭେ ସ୍ଵଶକ୍ତି ପ୍ରକାଶ ଦ୍ଵାରା ଗୁଣମାନଙ୍କୁ
ଅନ୍ତରାନ୍ତରିତ କରିଥାଅ; ତୁମ୍ଭେ ସକଳ ଗୁଣର ଅଧାର । ତୁମ୍ଭେ ନିର୍ଗୁଣ ଓ
ସଗୁଣ । ତୁମ୍ଭେ ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଅମୂର୍ତ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ ମହାମୂର୍ତ୍ତି ଓ ସୁକ୍ଷମୂର୍ତ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ
ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଅବ୍ୟକ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ସୌମ୍ୟ ସ୍ଵରୂପ । ତୁମ୍ଭେ ବିଦ୍ୟା ଓ
ଅବିଦ୍ୟା ସ୍ଵରୂପ । ତୁମ୍ଭେ ଅରୂପ । ତୁମ୍ଭେ ସତ୍ ଓ ଅସତ୍ ସ୍ଵରୂପ । ତୁମ୍ଭେ
ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ଅପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଉଭୟ ଉପାଦାନ କରୁଅଛ । ତୁମ୍ଭେ ନିତ୍ୟାନିତ୍ୟ
ପ୍ରପଞ୍ଚସ୍ଵରୂପ; କିନ୍ତୁ ବସ୍ତୁତଃ ତୁମ୍ଭେ ନିଷ୍ପ୍ରପଞ୍ଚ । ଜ୍ଞାନମାନେ ତୁମ୍ଭକୁ ଅଗ୍ରୟ
କରିଥାନ୍ତି । ତୁମ୍ଭେ ଅଦକାରଣ । ତୁମ୍ଭକୁ ନମସ୍କାର । ଯେ ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁସ୍ଥ,
ଯେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀସମକ୍ଷରେ ପ୍ରକାଶ ସ୍ଵରୂପରେ ବିଦ୍ୟମାନ, ଯେ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତ
ଅଧର ତାହା ନୁହନ୍ତି, ଯାହାଙ୍କଠାରୁ ବିଶ୍ଵ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଅଛି ଅଥଚ
ଯେ ବିଶ୍ଵର କାରଣ ନୁହନ୍ତି, ସେହି ସୁରୁଷୋତ୍ତମଙ୍କୁ ନମସ୍କାର ।”
ସଭାମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ଏହି ପ୍ରବ ଦୈତ୍ୟବାଳକ ପକ୍ଷରେ ଅସଫଳ-
ହେଲା ।

ଚରୁଣ ଅଧ୍ୟାୟ

ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ବଧ

ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଳ ମୁହଁରୁ ଏହୁସବୁ କଥା ଶୁଣି ସନ୍ତୁଷ୍ଟରେ ତାହାକୁ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ, “ରେ ମୂର୍ଖ, ତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସୁପ୍ରଶଂସା କରୁଅଛୁ; ନିଶ୍ଚୟ ତୋର ମରବାର ସମୟ ହେଉଅଛି; କାଶ୍ୟାପ ମୁଁଙ୍କୁ ଲୋକମାନେ ପ୍ରଳାପ କରୁଥାନ୍ତି ।” ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଉତ୍ତର କଲେ, “ଭଗବାନ ସବୁ କିଛି ଜାଣନ୍ତି ।” ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ କହିଲେ, “ସେ ଯଦି ସବୁକୁ ଅଛନ୍ତି, ତେବେ ଏହି ସ୍ତମ୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ନାହାନ୍ତି କାହିଁକି ?” ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ସ୍ତମ୍ଭ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ଭଗବାନଙ୍କର ସ୍ତବ୍ଧ ଶେଷକରି କହିଲେ, “ଦେଖନ୍ତୁ, ଏହି ସ୍ତମ୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ସେ ରୋଜ କରୁଅଛନ୍ତି ।” ଦୈତ୍ୟେଶ୍ବର ସ୍ତମ୍ଭମଧ୍ୟରେ କିଛି ଦେଖି ନ ପାରି ମହାହୋଧରେ କହିଲେ, “ରେ ପାତକୀ, ତୁ ଏତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା ମୋ ନିକଟରେ ଛଳନା କରୁଅଛୁ ? ମୁଁ ଏହୁକ୍ଷଣି ତୋର ମସ୍ତକ ହେଦନ କରିବି । ତୋର ହରି ଭଲ ତେଜେ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।” ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ କୋପାବିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ପ୍ରହଳାଦଙ୍କୁ ନାନାପ୍ରକାର ଦୁଃଖ-ଦ୍ବାରା ଅନେକ ଗାଳମନ୍ଦ କରବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପରେ ଶତ୍ରୁ ଧରି ସେହି ସ୍ତମ୍ଭରେ ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ମୁକ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରବା ମାତ୍ରରେ ସେହି ସ୍ତମ୍ଭରୁ ଏପରି ଶ୍ବପଣ ଶବ୍ଦ ଉଠିଲା ଯେ ବୋଧ ହେଲା, ଯେପରି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବିସ୍ଫୋଟ ହେଉଗଲା । ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଦେବମାନେ ନିଜ ନିଜ ଅବାସରେ ଥାଇ ସେହି ଭୟଙ୍କର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ପାରିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ମନରେ ହେଲା ଯେପରି ସେମାନଙ୍କର ଘରଦ୍ବାର ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଏହି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁଙ୍କର ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଗର୍ଜନ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦୈତ୍ୟ

ପରିମାନେ ସେ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁଭ ହେଲେ । ହରିଶ୍ୟାଞ୍ଜୟ ସକ୍ଷର ଗୁରୁଅନ୍ତେ ଅନାଇଲେ—ବେଉଁଠାରୁ ଏହି ଶବ୍ଦ ଉଠିଲା— କହୁ ହିର କର ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଏଣେ ଭକ୍ତାଧୀନ ଭଗବାନ୍ ନିଜ ଭକ୍ତ ପ୍ରଜାଦଙ୍କର କଥା ରକ୍ଷା କରିବା ଏବଂ ସବୁଦିନରେ ଶୁଣିବ ଅଛନ୍ତି, ଏହା ପ୍ରମାଣ କରିବାପାଇଁ ଅସୁରଦାତକ ଭୟଙ୍କର ମୂର୍ଖି ଧରି ସେହି ସଭ୍ୟମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଲେ । ତାହାଙ୍କର ଏହି ମୂର୍ଖି ଗୁରୁ ଅବାର ନୁହେଁ, ମନୁଷ୍ୟର ଅବାର ବି ନୁହେଁ—ତେଣୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭୟଙ୍କର ହୋଇଥିଲା ।

ଏହି ଭାଷଣ ଶବ୍ଦ କିଏ କଲା ? ହରିଶ୍ୟାଞ୍ଜୟ ଗୁରୁଅନ୍ତେ ତାହାର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରୁଅଛନ୍ତି—ଏପରି ସମୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ସ୍ୱେଦପୁତ୍ର ଗୋଟିଏ ମୂର୍ଖି ସେହି ସ୍ତମ୍ଭ ମଧ୍ୟରୁ ବାହାରିବାର ଦେଖିଲେ । ସେହି ନୃସିଂହ ରୂପ ଦେଖି ଦୈତ୍ୟରାଜ କହିଲେ, “ଅହୋ ! କି ତମଜ୍ଞାର ! ଏ ସ୍ୱେଦ ନୁହେଁ, ମନୁଷ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏପରି ପବନ ମୂର୍ଖି ମୁଁ କେବେହେଁ ଦେଖି ନାହିଁ ।” ଦୈତ୍ୟରାଜ ଏହି ପ୍ରକାର ଶକ୍ତି କରୁ କରୁ ନୃସିଂହ ମୂର୍ଖି ତାହାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉଭା ହେଲେ । ତାହାଙ୍କର ଆଖି ପୋତିବ ତପ୍ତ କାଞ୍ଚନ ପରି ଶୋଭା ପାଇଥିଲା ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଜଟାକ୍ତି ପ୍ରକୃଳିତ ଅଗ୍ନି ପରି ଗାଢ଼ ହୋଇଥିଲା । ତାହାଙ୍କର ଜହ୍ନା ଶକ୍ତି ପରି ଗଞ୍ଜଳ ଏବଂ ନାକର ପୃକ୍ତା ପବନଗୁଡ଼ା ପରି ବିସ୍ଫୁଟ ଓ ଶଶ୍ୱର । ତାହାଙ୍କର ଗଳଦେଶ ଯୁକ୍ତ ଓ ସୁଲ, ବସସ୍ଥଳ ବିଶାଳ, କଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରୁ । ତାହାଙ୍କର ଶରୀର ଧଳା ରୋମରେ ଆବୃତ ଓ ନଗରୁଦ୍ଧର ଅସ୍ତ୍ରସ୍ତରୂପ । ତାହାଙ୍କର ମସ୍ତକ ଗଗନ-ମଣ୍ଡଳ ସ୍ପର୍ଶ କରୁଥିଲା ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଆବୃତ ଦେଶୁ ଦେଶୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାଷଣ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ସେହି ଭାଷଣ ମୂର୍ଖି ଦେଖି ହରିଶ୍ୟାଞ୍ଜୟ ମନେ ଭକ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲା, “ମହାମାୟାବା ହରି ଏହି ରୂପରେ ମୋର ମୁଖକୁ ଚିତ୍ତା

କରି ରଖିଅଛନ୍ତି । ଯାହାହେଉ, ଏ ଉଦ୍ୟମରେ ମୋର କଣ ହେବ ?” ଏହା ଭାରି ଗତା ହାତରେ ଧରି ସେ ସେହି ନୃସିଂହ ମୁର୍ତ୍ତିକୁ ଅବମଣ କଲା । ପତଙ୍ଗ ଯେପରି ନିଆଁରେ ପଡ଼ିଲେ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ସେହିପରି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁ ନୃସିଂହଙ୍କ ଢେଜରେ ପଡ଼ି ଅଜି ଦେଖାଗଲା ନାହିଁ । ଦୈତ୍ୟ-ରାଜ ମହାକୋପରେ ତାହାକୁ ଗଦାଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କଲା । ପରେ ଗରୁଡ଼ ପ୍ରକାଶ୍ଟ ସାପକୁ ଧରିବା ପରି ନୃସିଂହରୁପା ଭଗବାନ ହରି ହିରଣ୍ୟକଶିପୁକୁ ଧରି ପକାଇଲେ । ତାହା ଦେଖି ଇନ୍ଦ୍ରାଦି ଦେବତାମାନେ ମେଘ ଉଡ଼ାଳିଲେ ଉପରେ କମ୍ପିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେତେବେଳେ ଭଗବାନ ଦୋରକର ଅଞ୍ଚୁଦାସ୍ୟ କରି ପୁନର୍ବାର ତାହାକୁ ଧରିଲେ । ସେ ଭଗବାନଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ପଳାଇବା ପାଇଁ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅସମର୍ଥ ହେଲା । ଅନନ୍ତର ଭଗବାନ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁକୁ ନିଜର ଜଙ୍ଗ ଉପରେ ରଖି ନିଶଦ୍ରୁରାରି ପକାଇଲେ ।

ସେହି ନୃସିଂହଙ୍କର ଅସିଯୋଗକ ଅଦ୍ଭୁତ ଶ୍ରେଣୀଭାବ ଧାରଣ କଲା—ବେଢ଼ି ତାହାଙ୍କ ଅଙ୍ଗକୁ ଗୁଣ୍ଡି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ମୁହଁ ମେଲା କରି ଓଠ ଗୁଠିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ହସ୍ତୀ ମାରବା ପରେ ହିନ୍ଦର ଶରୀର ଯେପରି ଲୋକ୍ତ ହୁଏ, ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ଲୋକ୍ତେ ନୃସିଂହଙ୍କର ମୁଖ ଓ କେଶର ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଦୈତ୍ୟରାଜର ନାଡ଼ୀ ତାହାଙ୍କର ଗଳାଦେଶରେ ମାଳାପରି ଶୋଭା ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ହିରଣ୍ୟକଶିପୁର ହୃଦ୍-ପିଣ୍ଡ ଓପାଡ଼ି ଶତ ନିଶଦ୍ରୁରା ତାହାର ସହସ୍ର ସହସ୍ର ଅକ୍ରତେମାନଙ୍କୁ ବିକାଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେତେବେଳେ ମେଘମାଳା ତାହାଙ୍କର ଗଣ୍ଡା ସ୍ପର୍ଶରେ କମ୍ପିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ବ୍ରହ୍ମମାନେ ତାହାଙ୍କ ଦୁଷ୍ଟିପାତରେ ମଜିନ ପଡ଼ିଗଲେ, ତାହାଙ୍କର ନିଶ୍ୱାସରେ ସମୁଦ୍ର ଶୋଭିତ ହେଲା, ତାହାଙ୍କର ଉଦ୍‌ଘର ନିନାଦ ଶୁଣି ଦିଗ୍‌ଗଜମାନେ ବାତରସ୍ୱରରେ ଧୁନି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାହାଙ୍କର ପଦାଦାତରେ ମେଘନା କମ୍ପିତ ।

ହେଲା ଏବଂ ପ୍ରବଳ ବେଗରେ ପଦ୍ମତମାନ ଉତ୍ସୁକ ପଡ଼ିବା ପରି ହେଲା । ତାହାଙ୍କ ତେଜରେ ଦିଲ୍ ଓ ଅକାଶମଣ୍ଡଳ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ଭଗବାନ୍ ନୃସିଂହ ଦୁର୍ଗା ଦୁର୍ଗାବର୍ଣ୍ଣପୁର ଏହାରୁପେ ବିନାଶ କରି ସବୁଜିବ ଶକ୍ତି ସମ୍ପଦରେ ବସିଲେ । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ସରେ କେହି ତାହାଙ୍କ ପାଶ ପଶିଲେ ନାହିଁ ।

ଦୁର୍ଗାବର୍ଣ୍ଣପୁର ବିନଷ୍ଟ ହେବାରୁ ଦେବଜନ୍ୟାମାନେ ଭଗବାନ୍ ନୃସିଂହଙ୍କ ଉପରେ ପୁଷ୍ପବୃକ୍ଷ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଦେବତାମାନେ ବ୍ୟୋମଯାନରେ ଚଢ଼ି ଅକାଶପଥରେ ଅସି ମହାନଦରେ ସେହି ନୃସିଂହ ମୂର୍ତ୍ତିଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବ୍ୟୋମଯାନଶ୍ରେଣୀରେ ଅକାଶମଣ୍ଡଳ ପରପୂର୍ଣ୍ଣ ହେଲା । ତାଙ୍କତୋଳ ଓ ଭୂରଭୂର ବାଜି ଉଠିଲା । ଗଜବ ଓ ଅସ୍ତ୍ରସମ୍ପାଦନେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଅଙ୍ଗୁ କଲେ । ଅଗ୍ରର ବ୍ରହ୍ମା, ଇନ୍ଦ୍ର, ଶିବ ପ୍ରଭୃତି ଦେବତାମାନେ, ଉଷିମାନେ, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ପାରିଷଦଗଣ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟଗଣ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେମାନେ ହାତ ଯୋଡ଼ି ସ୍ତିତାସନ ଉପରେ ବସିଥିବା ପୁରୁଷଶ୍ରେଷ୍ଠ ନୃସିଂହଙ୍କର ସ୍ତବ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ବ୍ରହ୍ମା କହିଲେ, “ଭଗବାନ ଅନନ୍ତଦେବଙ୍କୁ ମୁଁ ନମସ୍କାର କରୁଅଛି । ତାହାଙ୍କର ଶକ୍ତି ଅସୀମ, ବୀର୍ଯ୍ୟ ଅଧ ଅଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଜନକ, ବୀର୍ଯ୍ୟ ଅତି ପରିସ୍ରାବି । ସେ ନିଜର ମୁଖଦ୍ୱାରା ସହଜରେ ଏହି ବିଶ୍ୱସ୍ତ୍ରକୁ ପାଳନ ଓ ବିନାଶ କରୁଅଛନ୍ତି । ସେ ଅକ୍ଷୟ ଅସ୍ତ୍ରାସ୍ତ୍ରରୁପ ।”

ଶିବ କହିଲେ, “ହେ ଭଗବାନ, ସହସ୍ର ଯୁଗ ପରେ ଅପଶଙ୍କର କୋପ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଯଥାର୍ଥ ସମ୍ଭବ । ବର୍ତ୍ତମାନ କୋପ ପରିତ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ । ଏହି କ୍ଷୁଦ୍ର ଦୈତ୍ୟ ବିନଷ୍ଟ ହୋଇଅଛି, ଏହି ଅସୁଗ୍ରାମ କଦାପି

ଅପଣଙ୍କର ବୋଧର କାରଣ ହୋଇ ନ ପାରେ । ହେ ଉକ୍ରବସ୍ତ୍ରଳ,
ବୋଧ ସମ୍ଭବଣ କରି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ୱାତ ପ୍ରଜ୍ଞାଦକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।”

ଏହାରୁପେ ଇନ୍ଦ୍ର, ଉଷିମାନେ, ପିତୃଗଣ, ସିଦ୍ଧଗଣ, ବିଦ୍ୟାଧରଗଣ
ପ୍ରଜାପତିଗଣ, ବୈଦାଳକଗଣ, ବସୁଙ୍କର ପାରିଷଦଗଣ ଇତ୍ୟାଦି ନିଜ
ନିଜ ଭାବରେ ନୃସିଂହରୂପଧାରୀ ଭଗବାନୁ ହରକୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିବା ପାଇଁ
ହ୍ରଦ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ପଞ୍ଚଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ନୃସିଂହଙ୍କୁ ପ୍ରସନ୍ନ କରିବା ପରେ ବରପ୍ରାର୍ଥନା ଓ

ଚରଣାର

ପ୍ରଜାଦଙ୍କ ସ୍ତୁତି

ବ୍ରହ୍ମା ଓ ଶିବ ପରସ୍ପର ଦେବତାମାନେ ନୃସିଂହଙ୍କର ସ୍ତବ କଲେ;
କିନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରାଗାନ୍ୱିତ ଦେଖି ବେହୁ ତାହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ
ନାହିଁ । ଭଗବାନଙ୍କର କୋପଶାନ୍ତର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଦେଖି
ଦେବତାମାନେ ପରସ୍ପର କର ଲକ୍ଷ୍ମୀଙ୍କୁ ତାହାଙ୍କ ପାଖକୁ ସିଦ୍ଧାପାଇଁ
ଅଦେଶ କଲେ । କିନ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସେହି ରାସଣ ନୃସିଂହରୁପ ଦେଖି ଭୟରେ
ଭଗବାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ପାରରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ବ୍ରହ୍ମା ପ୍ରଜାଦଙ୍କୁ
ଜାକି କହିଲେ, “ବାବୁ, ତୁମ୍ଭର ପିତାଙ୍କର ଅଗ୍ରସ୍ଥରେ ଭଗବାନ ଅତ୍ୟନ୍ତ
ରୁଷ୍ଟ ହୋଇଅଛନ୍ତି—ତୁମ୍ଭେ ତାହାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାହାଙ୍କର ରୋଷ ଶାନ୍ତ
କର ।” ପ୍ରଜାଦ ସେଥିରେ ସମ୍ମତ ହୋଇ ବୃତାନ୍ତଲମ୍ବନ ଭଗବାନଙ୍କ
ନିକଟରେ ପହଞ୍ଚି ତାହାଙ୍କ ଶ୍ରୀଚରଣତଳେ ପଡ଼ିଗଲେ । ପ୍ରଜାଦଙ୍କୁ ଭୂମିରେ
ପଡ଼ିବାର ଦେଖି ଭକ୍ତବତ୍ସଳ ହରି କରୁଣାରସରେ ପରସ୍ପର୍ଶ ହେଲେ ଏବଂ
ନିଜ ବାହୁଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କୁ ଉଠାଇ ନିଜର ଶ୍ରୀହସ୍ତ ତାହାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ
ଥୋଇ ଅଭୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସେ ଶ୍ରୀହସ୍ତ ଶମ୍ଭବର ଭୟ ଦୂର କରେ,
ସେ ଶ୍ରୀହସ୍ତର ସ୍ପର୍ଶ ପାଇବାମାତ୍ରେ ପ୍ରଜାଦଙ୍କର ସମସ୍ତ ଅଶୁଭ ଦୂର
ହେଲା । ତତ୍ପରୀତ ତାହାଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଉଦୟ ହେଲା, ରୋଗ ଟାଳିବ
ଉଠିବ ଏବଂ କଷ୍ଟ ସେତିକି ଅଶ୍ରୁକଳରେ ପରସ୍ପର୍ଶ ଓ ହୃଦୟ ପ୍ରେମାର୍ଦ୍ର
ହୋଇ ଉଠିବ । ସେ ପ୍ରେମପୂର୍ଣ୍ଣ ବଣରେ ବାରମ୍ବାର, “ବଞ୍ଚୁକୁ
ନମସ୍କାର, ବଞ୍ଚୁକୁ ନମସ୍କାର” କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପାହାଙ୍କ ପାଇଁ

ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଏତେ ଲକ୍ଷ୍ମିନୀ, ଯନ୍ତ୍ରଣା ଓ ସାକ୍ଷାତ୍ ମୃତ୍ୟୁର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇ-
ଅଛନ୍ତି, ଯେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦକୁ ଏତେବେଳେଯାଏ ଅନଳ, ଅନଳ, ସର୍ପ, ଚକ୍ର,
ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ପ୍ରଭୃତିର ବଳି କବଳରୁ ରକ୍ଷା କରି ହରିହରର ମହାସ୍ତ୍ର
ଅସ୍ତ୍ର ଶ୍ରେୟାଛନ୍ତି, ଅତି ସାକ୍ଷାତ୍ ତାହାଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖରେ ପାଇ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଯେ
କଥର ଭାବରେ ଅଭିବାଦନ କରିବେ, ତାହା ସ୍ଥିର କରିପାରିଲେ ନାହିଁ ।
ସେଥିପାଇଁ ‘ନମସ୍କାର, ନମସ୍କାର’ ଏହି ଅଭିବାଦନବାଣୀ ବାରମ୍ବାର
ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅତି ବସ୍ତୁଙ୍କର ଶ୍ରୀମୁଖ-ମୁଣ୍ଡଶାଖୀ ଦେଖି
ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ହୃଦୟସମୁଦ୍ର ଉତ୍ତଳ ପଡ଼ିଲା । ଅନନ୍ତାଶ୍ରୁ ତାହାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ
ଦୁଇଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ବସ୍ତୁଙ୍କୁ ଅଭିବାଦନ କରିବାଲାଗି ଦୁଇଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଘଟର
କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ ସେହି ଅନନ୍ତାଶ୍ରୁଜଡ଼ତ ଚକ୍ଷୁରେ ସେ
ବସ୍ତୁଙ୍କୁ ଅତି ଦେଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅପଣାର ଭାବବହୁଳତାକୁ
କଥାହୁଏ ସମୟ କରି ବସ୍ତୁଙ୍କୁ ବଢ଼ିଲେ, “ହେ ଶରଣାଗତକ୍ଳେଶନାଶ !
ଅପଣ ମୋ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହେଉଛନ୍ତି । ପୁନଃ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ମୋତେ
ପବିତ୍ର କରନ୍ତୁ ।”

ଶ୍ରୀହରି ଭକ୍ତପ୍ରବର ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ ପ୍ରତି ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ କହିଲେ,
“ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ! ତୁମ୍ଭେ ମୋ ପ୍ରତି ସ୍ଥିରତର ଭକ୍ତ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରଥାଅ ।
ଏଥିପାଇଁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପ୍ରତି ଯତ୍ନପରୋପାୟ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ
ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭର ଲଜ୍ଜାହରୁପେ ବର ପ୍ରାର୍ଥନା କର ।”

ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଏହା ଶୁଣି ସ୍ବର୍ଗଦାମନା କଲେ ନାହିଁ ବା ଅଳ୍ପ
ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର ଦାମନା କଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତ ଭକ୍ତ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ପ୍ରାର୍ଥନା
କରେ, ସେ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କ ନିକଟରେ ସେହି-ବସ୍ତୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ସେ
କହିଲେ, “ଭଗବାନ ! ମୁଁ ଯେ ସମସ୍ତ ଯୋଗରେ ପରିଭ୍ରମଣ କରିବି,
ସେହି ସେହି ଯୋଗରେ ଯେଉଁ ଅପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ସବଦା ଗାତ୍ରତରୁ

ଭକ୍ତ ଥାଏ । ମୋହ'ର ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ମାଲ, ଚନ୍ଦନ, କାମିନୀଙ୍କର ବିଷୟରେ ଯେପରି ଅବଚଳିତ ପ୍ରୀତି ଥାଏ, ମୋର ହୃଦୟ ଯେପରି ଅପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ସେହପରି ଦୃଢ଼ ଓ ସ୍ଥିରତରରୂପେ ପ୍ରୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ।”

ସୁଗବାନ୍ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ଏହୁପରି ପ୍ରାର୍ଥନା ଶୁଣି ଏହାକୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାର୍ଥନା ବୋଲି ମନେ କଲେ ନାହିଁ । କାରଣ, ଯେ ଅରେ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କୁ ଅପଣାଏ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି, ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଥାଇ ପାରେ ଯେ, ଜନ୍ମେ ଜନ୍ମେ ଶ୍ରୀହରି ତାହାର । ସେ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କୁ ସ୍ମୃତିବାକୁ ଜନ୍ମୁଣ ହେଲେ ଯଥା ଦୟାମୟ ହରି ତାହାକୁ ଅତି କଦାପି ସ୍ମୃତି ପାରେନି ନାହିଁ । ଜଳିମିତ୍ର ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ପ୍ରାର୍ଥନା ଶୁଣି ଶ୍ରୀହରି କହିଲେ, “ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ! ମୋ ପ୍ରତି ତୁମର ତ ଅତଳା ଭକ୍ତି ଅଛି ଏବଂ ତାହା ଚିରକାଳ ରହିବ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତୁମ୍ଭେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମର ଅଭିଳାଷାନ୍ତରାୟୀ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବର ପ୍ରାର୍ଥନା କର ।”

ସୁଗବାନ୍ ହରିଙ୍କର ପ୍ରୀତିପୂର୍ଣ୍ଣ ବାକ୍ୟ ଶୁଣି ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଏହୁଅର କରଙ୍କର ସବାଣେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବେ ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ସମସ୍ତ ବିଷୟରୁ ଏତେବେଳଯାଏ ରକ୍ଷା ପାଇଅଛନ୍ତି; ସେଥିରେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ନୁହନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ତାହାଙ୍କୁ—ବିଷ୍ଣୁଭକ୍ତଙ୍କୁ—ବିଷୟରେ ପକାଇ ଏବଂ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଦ୍ରୋହାଚରଣ କରି ପାପର ଭାଗୀ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଭାଗା ଭାବ, ସେମାନଙ୍କର ଅଭିଳାଷମୟ ଭବିଷ୍ୟତ ଜଳନା କରି ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ସବଦା ଚିନ୍ତିତ । ଭକ୍ତର ହୃଦୟ ମାୟାମୋହଶୂନ୍ୟ । ତାହାର ପୁଣି ଶତ୍ରୁ ମିତ୍ର କିଏ ? ଯେଉଁମାନେ ମାୟା ମୋହର ଅଧୀନ, ସେମାନେ ‘ଏ ମୋର ଅପଣାର’ ଏହା ଭାବ ଜଣକ ସହୃଦ ବଳୁତା କରନ୍ତି ଏବଂ ‘ସେ ମୋର ପର’ ଏହା ଭାବ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ପ୍ରତି ବୈରଭାବ ଅବରଣ କରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ

ହୁଏ ବଡ଼ ବିଶ୍ୱରୂପ ହରମୟ ସଦର୍ଶନ କରନ୍ତି । ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅପରର କଷ୍ଟରୁ
 ସେମାନେ ନିଜର କଷ୍ଟ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ପିତା ଓ
 ପିତୃନୟନ ବହୁବ୍ୟକ୍ତି ତାହାଙ୍କ ପ୍ରାଣନାଶ ଚେଷ୍ଟାରେ ଅପରାଧୀ ।
 ଅତି ସେହି ଅପରାଧୀମାନଙ୍କର ଅପରାଧଶାଳନ ପାଇଁ ବର ପ୍ରାପ୍ତିନା
 କରିବାକୁ ଯାଇ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କୁ କହଲେ, “ପ୍ରଭୋ ! ମୁଁ ଅପରାଧୀର
 ସ୍ତବ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେବାରୁ ମୋର ପିତା ମୋ ପୁତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରୋଷ୍ଠଙ୍କୁ
 ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଯେ ପାପପଙ୍କରେ ମଗ୍ନ ହୋଇଅଛନ୍ତି, ତାହା ଅପରାଧୀ
 ପ୍ରସାଦରୁ ଶାନ୍ତିତ ହେଉ । ପ୍ରଭୋ ! ମୋର ପିତା ମୋର ଶରୀରରେ ଯେ
 ଅସ୍ୱରୂପନା କରିଥିଲେ, ସେ ଯେ ମୋତେ ଅଗ୍ନିରୂପରେ ନିଷେପ
 କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାହାଙ୍କର ଅଦେଶାନୁସାରେ ମୋତେ ଯେ ସର୍ପମାନେ
 ଦଂଶନ କରିଥିଲେ, ସେ ଯେ ମୋର ଉଷ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟରେ ବିଷ ମିଶ୍ରିତ କରି
 ଦେଇଥିଲେ, ସେ ଯେ ମୋତେ ବଜ୍ରନୟନକ ସମୁଦ୍ରରେ ନିଷେପ
 କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ସାଗରଗର୍ଭରେ ପବିତ୍ରତ୍ୱାସ୍ତ୍ର ଅଛାଦନ କରିଥିଲେ,
 ସେ ମୋ ପୁତ୍ର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେଉଁ ସବୁ ଅସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି,
 ଅପରାଧୀ ପ୍ରତି ଉକ୍ତମୁକ୍ତି ହେବାରୁ ସେ ଦ୍ୱେଷ କରି ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେ
 ସମସ୍ତ ମହାପାତକ ସମ୍ପର୍କ କରିଅଛନ୍ତି, ପ୍ରଭୋ ! ଅପରାଧୀ ପ୍ରସାଦରୁ
 ସେ ସମ୍ବଦାୟ ପାପରୁ ସେ ସଦ୍ୟ ରମୁକ୍ତ ହେଉନ୍ତୁ ।” ଧନ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ।
 ଧନ୍ୟ ହୃମ୍ବର ପିତୃପ୍ରୀତି । ଧନ୍ୟ ହୃମ୍ବର ମନ୍ତ୍ରଷାକ୍ତ । ୧୯୪୭ ବର୍ଷ
 ପୂର୍ବେ ସିଣ୍ଡୁଗୁପ୍ତ ଅପରାଧୀ ହତ୍ୟାକାଶ୍ଚାମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଭଗବାନଙ୍କ
 ନିକଟରେ ଶ୍ରମା ରକ୍ଷା କରି କହୁଥିଲେ, “ପିତାଃ । ସେମାନଙ୍କୁ କ୍ଷମାକର ।
 କାରଣ ସେମାନେ କଥଣ (କି ପାପ) କରୁଅଛନ୍ତି, ତାହା ସେମାନେ
 ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ ।” ସିଣ୍ଡୁଗୁପ୍ତଙ୍କର ଏତିକିମାତ୍ର କଥା ଶୁଣି ଅତି କୋଟି
 କୋଟି ମାନବ ତାହାଙ୍କ ଚରଣତଳେ ଇମବନ୍ଧୁ ଏବଂ ତାହାଙ୍କୁ ଅପରାଧୀ
 ରକ୍ଷାକର୍ତ୍ତା ବୋଲି ମନେ କରୁଅଛନ୍ତି । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ କହୁଁ କେବେ କଲ୍ପସ୍ତୁତି

କରିଥିଲେ, ଶାନ୍ତିଦାସ ସେ ବସ୍ତ୍ରରେ ନାଚିବା; ମାତ୍ର ମାନବସମାଜ ତାହାଙ୍କର ଏହି ଅମାନ୍ୟତା ସହିଷ୍ଣୁତା, କ୍ଷମାଗୁଣ ଏବଂ ଅତଳା ହରିଭକ୍ତି ପାଇଁ ତାହାଙ୍କୁ ଅପଣାର ହୃଦୟାସନରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ଅସୁଅଛି ଏବଂ ଯାକଚିତ୍ତ ଦବାକର ଏହିପରି ପ୍ରଜ୍ଞାଦାକର ଗୁଣଗାନ କରି ଭକ୍ତପ୍ରାଣ ଉନ୍ମୁଦ୍ଧରିଥିବା ।

ପିତାଙ୍କର ପାପକ୍ଷୀୟ ପ୍ରାର୍ଥନା ଶୁଣି ଶ୍ରୀହରି କହିଲେ, “ପ୍ରଜ୍ଞାଦା ! ତୁମ୍ଭେ ଯାହା ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଅଛ, ମୋ ପ୍ରସାଦରୁ ତତ୍ସମୁଦାୟ ସିଦ୍ଧ ହେବ । ଅସୁରନନ୍ଦନ ! ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କ ଅନ୍ୟ ବର ଦେବା ସକାଶେ ଅଭିଳାଷ କରେ । ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରାର୍ଥନା କର ।”

ପ୍ରଜ୍ଞାଦା ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତଳା ଭକ୍ତି ଏବଂ ପିତାଙ୍କର ପାପକ୍ଷୀୟ ରୂପ ବର ଲାଭ କରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ସୁତରାଂ ସେ ଶ୍ରୀହରିଙ୍କୁ କହିଲେ, “ଭଗବାନ୍ ! ଅପଣ ମୋତେ ଯେ ବର ପ୍ରଦାନ କଲେ, ତହିଁରେ ମୁଁ ବୃତ୍ତବୃତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ଅପଣ ଯଦି ଅନ୍ୟ ବର ପ୍ରଦାନ କରିବାପାଇଁ ଅଭିଳାଷୀ ହୋଇଥାନ୍ତି, ତେବେ ଏହି ବର ଦଅନ୍ତୁ, ଯେପରି ଅପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ମୋର ଭକ୍ତି ବଦାପି ବ୍ୟଭିଚାର ନ ହୁଏ । ପ୍ରଭୋ ! ଅପଣ ସମୁଦାୟ ଜଗତର ମୁଳ । ଅପଣଙ୍କ ପ୍ରତି ପାହାର ଦ୍ରବ୍ୟ ଭକ୍ତି ଆଦି, ତାହାର ଧର୍ମ ଅର୍ଥ ଓ କାମରେ କି ପ୍ରୟୋଜନ ? କାରଣ ମୁକ୍ତି ତାହାର ହସ୍ତଗତ ବିବେଚନା କରିବାକୁ ହେବ ।” ଭଗବାନ୍ ଏହା ଶୁଣି ଅତି ବିଶେଷ କିଛି ନ କହି ଏତିକି ମାତ୍ର କହିଲେ, “ମୋ ପ୍ରତି ତୁମ୍ଭର ଅନ୍ତଃକରଣ ଦୃଢ଼ ନିଷ୍ଠା ଓ ଭକ୍ତିବୃତ୍ତ ହୋଇଅଛି । ସୁତରାଂ ମୋ ପ୍ରସାଦରୁ ତୁମ୍ଭେ ନିର୍ବାଣ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବ ।” ଏହା କହି ଶ୍ରୀହରି ପ୍ରଜ୍ଞାଦାଙ୍କ ସମୀପରୁ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ ।

ସୋଡ଼ିଶ ଅଧ୍ୟାୟ

ଭକ୍ତର ଜନ୍ମ

ହରିଶ୍ୟାମଣିପୁର ମୁଖ୍ୟ ପରେ ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟାୟର ହେଲେ । ପ୍ରଜ୍ଞାଦ ରାଜ୍ୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବାରୁ ଭୋଗଦ୍ୱାରା ତାହାଙ୍କର ଜନ୍ମଜନ୍ମାନୁରର ପାପ ପୁଣ୍ୟ କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା । ତାହାଙ୍କର ବହୁସଂସ୍କାର ପୁନଃପୁନଃ ହେଲେ । ଅତୁଳ ଶାଶ୍ୱତ ଭୋଗ କରିବା ପରେ ଯେତେବେଳେ ତାହାଙ୍କର ପାପ ଓ ପୁଣ୍ୟ କ୍ଷୟପ୍ରାପ୍ତ ହେଲା, ତେତେବେଳେ ସେ ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଧ୍ୟାନ କରି ନିର୍ବାଣ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କଲେ ।

ଅବଶ୍ୟ ଦୈତ୍ୟରାଜ ହରିଶ୍ୟାମଣିପୁର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ରାଜା କରିବାପାଇଁ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କର ଜନ୍ମ । ଭଗବାନ୍ ନିଜେ ଦେବତାମାନଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ଯେ, ହରିଶ୍ୟାମଣିପୁ ଯେତେବେଳେ ତାହାର ପୁତ୍ର ଭକ୍ତ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର କରିବ, ସେତେବେଳେ ସେ ନିଷ୍ଠୁର ରାଜା ହେବ । ବାସ୍ତବିକ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର—ଏପରି ନୃଣାମ୍ଭ ଅତ୍ୟାଚାର—କେହି କେଭେ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ବା ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି । ହରିଶ୍ୟାମଣିପୁ ପ୍ରଜ୍ଞାଦଙ୍କଠାରୁ ଯୋଗ ଓ ତପସ୍ୟାବଳରେ କର ଲଭକରି ଦଶଦିଗକୁ ଜୟ କରିଥିଲେ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ନିଜର ଲକ୍ଷ୍ମୀମାନଙ୍କୁ ଜୟ କରି ନ ଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ତାହାଙ୍କର ଦୁର୍ଗତିର ଶେଷ ନାହିଁ । ଏବେ ତ ପିତା ହୋଇ ପୁତ୍ରର ଲକ୍ଷ୍ମୀନା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରରେ ଦେଖିବା ସାମାନ୍ୟ ମାନସିକ ପରାଣାର କାରଣ ହୁଏ; ତାହା ଉପରେ ଭଗବାନଙ୍କର କୋପଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ି ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରାଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହରାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା ।

ପ୍ରଜାଦା ପ୍ରଥମ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାଚାର ଓ କଷ୍ଟସ୍ୱଭାବ ସହ୍ୟକାର ପଡ଼ିଲା ଧନ୍ୟ ବେଳେ ହୋଇଥିଲେ ସହ ପାରି ନ ଥାନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଜାଦା ନିଜ ମଧ୍ୟ ଇଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ଅର୍ପଣ କରିଥିବାରୁ ବୌଦ୍ଧିକ କଷ୍ଟରୁ କଷ୍ଟକାଳ ମନେ କଲେ ନାହିଁ । ସେ ଏତେ କଷ୍ଟ ସହ ଶେଷରେ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ କୁପା ଲଭି କରି ପୁଅପୁଅରେ ଲୋକକୁ ଦେଖାଇ ଦେଲେ ଯେ, ଏପରି କଷ୍ଟ ନି କଲେ କୃଷ୍ଣ ଲଭି ହୁଏ ନାହିଁ ।

ପ୍ରଜାଦାଙ୍କର ଅତି ଗୋଟିଏ ବଥା ଭାରି ସୁନ୍ଦର । ପ୍ରଜାଦା ଏତେ ଅତ୍ୟାଚାର ସହ୍ୟ କଲାବେଳେ ଯେତେ ସାଧୁସୁଭାବର ଲୋକ, ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର ମିତ୍ର ପରି ତାଙ୍କର କଲ୍ୟାଣ କାମନା କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ସହୃଦ ଦେଖା ହେବାବେଳେ ମିତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସେ ବିଶେଷ କିଛି ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ପିତାଙ୍କ ଅଦେଶରେ ନାନା ନିର୍ଦ୍ଦୀତନ ଶ୍ରେଣୀ କଲେ, ଯେଉଁମାନେ ପିତାଙ୍କ ସପକ୍ଷ ହୋଇ ତାହାଙ୍କର ନିଷ୍ଠାରୁ ଅଦେଶରୁ ବାହାରେ ପରିଣତ କଲେ—ଏ ସମସ୍ତେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପ୍ରଜାଦାଙ୍କର ଶତ୍ରୁ । ପ୍ରଜାଦା ଶତ୍ରୁକୁ ଦର୍ଶନ କରି ନିଜ ପାଇଁ ବା ନିଜର ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସେତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ସେ ଶତ୍ରୁ ମାନଙ୍କର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରେ କାତର ହୋଇ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ନିକଟରେ ସେମାନଙ୍କପାଇଁ କାତରଭାବରେ କ୍ଷମାପ୍ରାର୍ଥନା କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାଦ୍ୱାରା ସେ ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ଯେପରି ଭାବରେ ଜୟ କରିଅଛନ୍ତି, କୋଟି କୋଟି ସୈନ୍ୟସାମନ୍ତ ଓ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର-ଦ୍ୱାରା ସେପରି ଜୟଲାଭ କରି ନ ଥାନ୍ତେ । ଏପରି ଜୟଲାଭ ପାତ୍ର ତାହା ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଯେ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଦର୍ଶନ କରୁଅଛନ୍ତି, ପର ମଧ୍ୟରେ ଯଦି ସେହି ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ପାରେ, ସେ ଧନ୍ୟ ! କାରଣ ସେ ଏହି ପୁଅପୁଅର ସକଳ ପ୍ରାଣୀକୁ ଅପଣ୍ଡା

ଜାଣି ତାହାର ପ୍ରତି ଶତ୍ରୁତା କରପାରେ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ତାହା ପ୍ରତି
ଶତ୍ରୁତା କଲେ ସେ ଓଲଟି ତାହାର ସ୍ୱଭାବମାନା କର ତାହାର ଜୟକରେ
ଏଭଳି ଜୟକର କେବଳ ପ୍ରଜାପତି ଶିବ ପ୍ରକୃତ ଭକ୍ତ ହୋଇ ସମ୍ଭବ ।
ସେଥିପାଇଁ ଦେଶେ ଦେଶେ ବାଣେ କାଳେ ସାଧୁମାନେ କଥାଥାନ୍ତି:—

“ଭକ୍ତର ଜୟ”

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ:—ଏହି ପୁସ୍ତକ ଶ୍ରୀମଦ୍ଭଗବତ୍ ଓ ବିଷ୍ଣୁସୁବର୍ଣ୍ଣର
ଅବଲମ୍ବନରେ ରଚିତ ।

ମୁଦ୍ରାକର—ଶ୍ରୀରାଧୀଧର ଗନ୍ଧବଜୁ, ଶ୍ରୀରାଧାରମଣ ପ୍ରେସ୍, କଟକ
୧୯୪୭